

Akrylamid- en Het Potatis

En kvalitativ textanalys av
Livsmedelsverkets, Dagens Nyheters
och Aftonbladets framställning
av akrylamidupptäckten

Författare: Weronica Nilsson
Kurs: Fördjupningskurs, C-uppsats
Termin: Vårterminen 2002
Examinator: Gunilla Jarlbro

Sammanfattning

Författare: Weronica Nilsson

Titel: Akrylamid- en het potatis

Avdelning: Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds Universitet

Syfte: Uppsatsen syftar till att belysa hur Livsmedelsverket samt Dagens Nyheter och Aftonbladet framställde informationen om akrylamidupptäckten i livsmedel.

Metod: Metoden består av en kvalitativ textanalys med utgångspunkt i en retorisk-kritisk analysmodell. Det empiriska materialet består av Livsmedelsverkets pressinbjudan, pressmeddelande och presskonferens i samband med deras informering om ämnet akrylamid i livsmedel. Samt artiklar som publicerades i Dagens Nyheter och Aftonbladet om akrylamidupptäckten.

Slutsats: Livsmedelsverket framställer informationen om akrylamidupptäckten som positiv i det avseende att det är ny kunskap som kan förklara en del befintliga cancerrisker. De kommunicerar några motstridiga budskap, till exempel; att det kan vara farligt att äta produkter som innehåller akrylamid, trots detta så vidtar de inga åtgärder när det gäller att förbjuda dessa livsmedel. Det språk som används för att beskriva problemet är fackspråksbetonat.

Dagens Nyheter och Aftonbladet har gemensamt att de båda har artiklar med vinklingar som behandlar, upptäckten av ämnet akrylamid i livsmedel, ifrågasättande av Livsmedelsverkets larm, konsekvenser för livsmedelsbranschen samt forskarstudenten som upptäckte akrylamidämnet i livsmedel. Utmärkande för Dagens Nyheter framställning av nyheten om akrylamid är att den är relativt saklig och konkret med väl underbyggda utlägg. Karaktäristiskt för Aftonbladets framställning av nyheten är att den är dramatisk med bildligt språk

Förord

Det har varit roligt och intressant att genomföra denna undersökning. Eftersom jag har varit ensam författare till denna uppsats så har det dock inte alltid varit lätt. Stundtals har det varit svårt att se klart och ta sig igenom alla problem jag mött under arbetets gång. Jag vill därför ta tillfället i akt att tacka de personer som hjälpt mig på vägen. Cecilia, min mentor och allra bästa vän. Tack för ditt ovärderliga stöd, tålamod och framförallt dina kloka råd. Utan dig hade jag aldrig klarat av att skriva uppsatsen. Micke, tack för att du varit så förstående och för att du gjorde tillvaron så mycket enklare när det kändes svårt.

Jag hoppas att ni finner denna uppsats spännande och intressant. Jag tycker själv att det har varit mycket berikande och lärorikt att skriva uppsatsen. Trevlig läsning!

Weronica Nilsson

Stockholm 2002-08-29

Innehållsförteckning

1	<u>Inledning</u>	3
1.1	<u>Syfte och frågeställningar</u>	4
1.2	<u>Avgränsningar</u>	5
1.3	<u>Uppsatsens disposition</u>	5
2	<u>Bakgrund</u>	6
2.1	<u>Livsmedelsverket</u>	6
2.2	<u>Dagens Nyheter</u>	6
2.3	<u>Aftonbladet</u>	7
2.4	<u>Akrylamid</u>	7
3	<u>Teoretiskt Perspektiv</u>	9
3.1	<u>Samhällskommunikation</u>	9
3.1.1	<u>Myndigheten</u>	10
3.1.2	<u>Media</u>	10
3.1.3	<u>Medborgare</u>	11
3.2	<u>Den klassiska retoriken</u>	11
3.3	<u>Public relations och retorik</u>	12
3.3.1	<u>Retorisk-kritisk analys</u>	13
3.4	<u>Retoriska strategier</u>	14
3.4.1	<u>Kontext</u>	15
3.4.2	<u>Begrepp</u>	15
3.4.3	<u>Stilfigurer</u>	16
3.4.4	<u>Retoriska bevis</u>	16
3.5	<u>Den Mediala Arenan</u>	17
3.5.1	<u>Massmediernas roll i samhället</u>	17
3.6	<u>Nyhetsurval</u>	18
3.6.1	<u>Gatekeeper-processen</u>	18
3.6.2	<u>Nyhetsvärderingsteorier</u>	18
3.6.3	<u>Agenda setting</u>	19
3.7	<u>Mediers rapportering av risker</u>	19
3.8	<u>Konflikter i mediebetendet</u>	20
3.9	<u>Massmedieretorik</u>	22
3.9.1	<u>Retorisk-kritisk analys av medietexter</u>	22
3.10	<u>Den journalistiska formen</u>	23
3.11	<u>Objektivitet</u>	24
3.12	<u>Sammanfattning av teoretiska perspektivet</u>	24
4	<u>Material och Metod</u>	27
4.1	<u>Val av metod</u>	27

4.2	<u>Val av analysobjekt</u>	28
4.2.1	<u>Urval i medierna</u>	29
4.2.2	<u>Urval av information från Livsmedelsverket</u>	30
4.3	<u>Textanalys</u>	30
4.4	<u>Analysschema</u>	31
4.4.1	<u>Retorisk-kritisk analysmodell</u>	31
4.5	<u>Tillvägagångssätt</u>	32
4.6	<u>Subjektivitet</u>	33
4.7	<u>Förförståelse</u>	33
4.8	<u>Undersökningens tillförlitlighet</u>	34
4.9	<u>Sammanfattning av Metodkapitlet</u>	35
5	<u>Resultatredovisning och Analys</u>	36
5.1	<u>Resultat Livsmedelsverket</u>	36
5.2	<u>Resultat Tidningarna</u>	40
5.2.1	<u>Tema 1, Upptäckten av ämnet akrylamid</u>	40
5.2.2	<u>Tema 2, Ifrågasättande av Livsmedelsverkets larm</u>	43
5.2.3	<u>Tema 3, Konsekvenser för livsmedelsbranschen</u>	47
5.2.4	<u>Tema 4, Forskarstudent Eden Tareke</u>	49
5.3	<u>Sammanfattning av DN och AB framställning</u>	51
5.4	<u>Jämförande analys av framställningen</u>	51
6	<u>Sammanfattande Slutdiskussion</u>	56
6.1	<u>Avslutningsvis</u>	57
7	<u>Litteraturförteckning</u>	58
7.1	<u>Skriftliga källor</u>	58
7.2	<u>Tidnings artiklar</u>	60
7.3	<u>Muntliga källor</u>	61
7.4	<u>Internet sidor</u>	61

1 Inledning

Sista veckan av april år 2002 var en mycket händelserik vecka. Det förekom nyheter om demokratins sönderfall i Frankrike, om nationalklenodens Ericssons sammanbrott och de katolska kardinalernas pedofilskandal. Det var dock inte någon av dessa nyheter som dominerade i massmedierna och skapade krigsrubriker. Det som skakade om oss alla hårdast var hotet mot vår egen livsstil nämligen nyheten om att det farliga ämnet akrylamid hade upptäckts i våra allra käraste baslivsmedel.

Livsmedelsverket gick ut med information den 24 april i en presskonferens som även sändes i TV. Myndigheten hade beräknat att ett trettiotal journalister skulle närvara, istället kom det ett par hundra. Sist tillströmningen var så stor på en enskild presskonferens var efter att Olof Palme hade mördats, vilket kan säga en del om uppslutningen på konferensen.¹ Intresset för upptäckten var alltså mycket stor både bland medier och bland allmänhet. I de nästföljande dagarna var tidningarna fulla med artiklar som behandlade den nya upptäckten. Det framkom även stark kritik mot Livsmedelsverket för hur de presenterade akrylamid informationen. Utifrån detta väcktes iden till denna undersökning. Jag kommer i denna uppsats att redogöra för hur Svenska Livsmedelsverket, Dagens Nyheter och Aftonbladet framställde informationen om akrylamidupptäckten i livsmedel.

För att se hur dessa organisationer framställer informationen tittar jag på hur de använt sig av retoriken och dess strategier. Retorik är ju ett medel för organisationerna att påverka och övertyga genom att föra fram budskap, uppnå samtycke, förståelse och uppskattning.² Vissa forskare anser att den kunskap människor har om verkligheten är ett resultat av retoriken, eftersom den förmedlar perspektiv genom vilka man ser världen utifrån en viss synvinkel och på så sätt påverkar människors verklighetsuppfattning.³ Retoriken är givetvis inte den enda faktorn som bidrar till människors uppfattning om verkligheten men den utgör ett sätt att påverka. I en situation där vi som medborgare är helt utelämnade till myndighetens expertis och rekommendationer, i det här fallet Livsmedelsverket är det viktigt att vi kan lita på den information de ger oss. Det är också viktigt att medierna förmedlar ett korrekt budskap eftersom de är en viktig informationskälla för många människor. Speciellt med tanke på att medierna sägs utgöra den tredje statsmakten. Utifrån

¹ Intervju Sörensson, 2002

² Heath & Toth 1 992:17

³ Elwood 1995:6 om Vico

detta känns det därför mycket relevant att undersöka hur de framställer informationen om akrylamid.

Den teoretiska kopplingen i uppsatsen grundar sig i retoriken och främst det retoriskt-kritiska förhållningssättet. Inom det retorisk-kritiska perspektivet ser man det som sin uppgift att studera de situationer där retorik förekommer, för att tydliggöra och kritiskt granska de strategier som används för att påverka det offentliga samtalet.⁴ Vad som eftersöks är regelbundna förekomster av retoriska strategier, men också avsaknaden av sådana då dessa kan visa på begränsningar som utgör en viktig del av retoriken.⁵ I min undersökning studerar jag ett antal meddelanden från organisationerna, bland annat Livsmedelsverkets pressinbjudan, pressmeddelande och presskonferens som de hade i samband med informerandet av akrylamidupptäckten. Jag kommer också att studera nyhetsartiklar som publicerades i Aftonbladet och Dagens Nyheter.

Det retoriskt-kritiska perspektivet har få forskare tillämpat internationellt och i Sverige.⁶

*”Det är få som ställer frågan hur denna praktik påverkar det politiska systemet, människors möjligheter att påverka sin livssituation och de symboliska referensramar som utgör förutsättningarna för vår kultur. Genom att inte ställa dessa frågor har man dock gjort sig vän med dem som använder sig av praktiken för sina syften”.*⁷ Genom att jag genomför denna undersökning där jag försöker klarlägga hur organisationerna framställer ämnet om akrylamid hoppas jag kunna medverka till att öka förståelsen för hur retoriska strategier kan användas för att framställa information/nyheter på ett visst sätt.

1.1 Syfte och frågeställningar

Denna uppsats syftar till att belysa hur myndigheten Livsmedelsverket och medierna Dagens Nyheter och Aftonbladet framställer Livsmedelsverkets information att det förekommer akrylamid i vissa livsmedel. För att uppnå uppsatsens syfte ställer jag följande frågor;

- Hur framställer Livsmedelsverket informationen om akrylamidupptäckten i livsmedel?
- Hur framställer Dagens Nyheter och Aftonbladet nyheten om akrylamidupptäckten i livsmedel?

⁴ Hart 1997: 2ff

⁵ Hart 1997: 24ff, Toth 1 992:3

⁶ Fredrikson 2001:1-2

⁷ Fredrikson 2001:2 om Gitlin

1.2 Avgränsningar

Min undersökning är avgränsad till att jag endast är intresserad av att få kunskap och information om mina undersökningsobjekt. När det gäller Livsmedelsverket är det endast pressmeddelande, pressinbjudan och vad som sades på presskonferensen som är intressant för min undersökning. Gällande Aftonbladet och Dagens Nyheter är jag endast intresserad av hur nyheten framställs i de artiklar som jag valt. Jag har begränsat mig till att endast titta på den information/nyheter som framkom mellan 23/4-27/4 2002.

1.3 Uppsatsens disposition

Denna uppsats är disponerad på följande sätt; I nästa kapitel, *bakgrund*, finner ni en presentation av bakgrunden till denna undersökning och varför den är relevant. Jag berättar om mina undersökningsobjekt; Livsmedelsverket, Aftonbladet, Dagens Nyheter samt om ämnet akrylamid. I det kapitel som följer redogör jag för det *teoretiska perspektiv* jag använt mig av. Det teoretiska kapitlet domineras av retoriska teorier, främst det retoriskt-kritiska perspektivet som är en centralt i denna uppsats. Ni finner även teori om massmediernas roll samhället, hur de rapporterar riskinformation och slutligen även teori om den journalistiska formen samt massmedieretoriken. I nästföljande kapitel går jag igenom det *material* och den *metod* som ligger till grund för undersökningen. Jag redovisar bland annat den retoriskt-kritiska analysmodell som jag använt mig av vid text analysen. I kapitlet *resultat* och *analys* presenterar jag de resultat jag har fått fram och analysen. Uppsatsen avslutas med en *sammanfattande slutdiskussion*. Härnäst följer dock kapitlet som behandlar bakgrundsinformation som är av intresse för den här undersökningen.

2 Bakgrund

Detta kapitel syftar till att ge en bakgrund till det som jag behandlar i denna uppsats. Till att börja med kommer jag att berätta om de organisationer som denna uppsats fokuserar på. Jag berättar därefter om akrylamid, det ämne som forskarna säger ha upptäckt i livsmedel.

2.1 Livsmedelsverket

Livsmedelsverket är en central tillsynsmyndighet för frågor som gäller livsmedel inklusive dricksvatten. Livsmedelsverket ska i konsumenternas intresse verka för att säkra livsmedel av god kvalitet, redlighet i livsmedelshanteringen och bra matvanor. Redlighet i livsmedelshanteringen innebär att konsumenterna ska kunna lita på märkningen vad gäller till exempel livsmedelens sammansättning, vikt, hållbarhet och ursprung. Livsmedelsverket lyder under regeringen. Livsmedelsverkets arbete ska i så stor utsträckning som möjligt grundas på internationellt samarbete, särskilt inom EU. Deras verksamhet kan indelas i kunskapsuppbyggnad, normgivning, tillsyn och kontroll samt information.⁸ Verkets uppgift är att;

- Utarbeta normer och regler inom livsmedelsområdet.
- Utöva tillsyn enligt livsmedelslagen samt leda och samordna livsmedelskontrollen.
- Informera om viktiga förhållanden på livsmedelsområdet.
- Aktivt medverka till att riksdagens och regeringens riktlinjer i fråga om kost och hälsa fullföljs.
- Verkställa utredningar och praktiskt vetenskapliga undersökningar om livsmedel och matvanor samt utveckla metoder för livsmedelskontrollen.⁹

Livsmedelsverket genomförde tillsammans med Stockholms Universitet en presskonferens för att informera om upptäckten och dess konsekvenser.¹⁰

2.2 Dagens Nyheter

Dagens Nyheter är Sveriges främsta morgontidning. De säger sig själva vara oberoende, stå fria från partier, organisationer och ekonomiska maktsfärer. Dagens Nyheter's politiska hållning är liberal. Tidningen startades 1864 och tidningen läses dagligen av omkring en miljon människor, är samtidigt landets största annonsmedium på tidningssidan. Deras utgångspunkt är att människor, oavsett social bakgrund, ska ha möjlighet att delta i och

⁸ Livsmedelsverkets hemsida, www.slv.se

⁹ Livsmedelsverkets hemsida, www.slv.se

förstå gemensamma angelägenheter. Dagens Nyheter ingår i Bonnierkoncernen som är ett av norra Europas ledande medieföretag.¹¹

2.3 Aftonbladet

Aftonbladet är Skandinaviens största dagstidning. Varje dag når de cirka 1,4 miljoner läsare. Tidningen grundades 1830 av den liberale tryckfrihetskämpen Lars Johan Hierta. Tidningen har under sin långa historia varit liberal, konservativ och är numera oberoende socialdemokratisk på ledarplats. Upplagan 2001 var 410 000 exemplar per utgivningsdag och tidningens andel av kvällspressmarknaden var under detta år cirka 60 procent.¹²

2.4 Akrylamid

Akrylamid är ett kemiskt ämne som främst används för framställning av polyakrylamid. Polyakrylamid i sin tur används som tillsats för rening av avlopps- och dricksvatten. Det har nu uppdagats att akrylamid bildas då kolhydrater värms upp i höga temperaturer, till exempel vid fritering och stekning av potatisprodukter. Akrylamid är kanske mest känt från tunnelbygget i Hallandsåsen då man upptäckte att ämnet läckte från tätningsmedlet Rhoca Gil. Så här i efterhand kan man konstatera att det var den svåraste miljökras som någonsin inträffat i vårt land. Efter den händelsen inledde man forskning för att studera exponerade arbetare och boende i området. Man fann att höga doser av akrylamid även uppmättes i blodprover utanför kontrollgruppen, det vill säga från personer som inte hade någon anknytning till Hallandsåsen och ämnet akrylamid. De personer som ligger bakom upptäckten är främst docent Margareta Törnqvist och Eden Tareke som är forskarstuderande vid Stockholms universitet.

Akrylamidvärdena i vissa livsmedel överstiger vida de rekommenderade gränsvärden som finns för till exempel dricksvatten. Världshälsoorganisationen rekommenderar en gräns på 1 mikrogram akrylamid per dag. Om man översätter denna siffra kan man säga att ett intag av 1 mikrogram motsvaras ungefär av ett 0,5 g potatis chips, eller 2 g pommes frites. Omkring 30 % av befolkningen insjuknar i cancersjukdomar någon gång under livet. Endast en liten del av de bakomliggande faktorerna är kända. Den aktuella forskningen visar nu att intaget av akrylamid från tillagade livsmedel kan vara en faktor.¹³ Efter denna

¹⁰ Intervju Albert, 2002

¹¹ Dagens Nyheters hemsida, www.dn.se

¹² Aftonbladets hemsida, www.aftonbladet.se

¹³ Livsmedelsverkets hemsida, www.slv.se

bakgrundsgenomgång om Livsmedelsverket, tidningarna och ämnet akrylamid fortsätter jag nu att redogöra för det teoretiska perspektivet som jag använder mig av i undersökningen.

3 Teoretiskt Perspektiv

I det teoretiska kapitlet redogör jag för de teorier som är relevanta och som jag använder mig av i min undersökning. Kapitlet inleds med en orienterande introduktion av samhällskommunikation med de tre huvudaktörerna i samhället; myndighet, medier och medborgare. Därefter fortsätter jag att redovisa de teoretiska perspektiven. Kapitlet är indelat i två delar. I den första delen inleder jag med att berätta om den klassiska retoriken för att sedan komma in på en central teori för uppsatsen, retorisk-kritisk teori. Därefter presenterar jag ett antal retoriska strategier som organisationer kan använda sig av för att framställa sitt budskap. Den andra halvan av teorikapitlet består av teori om mediernas roll i samhället. Jag redogör för hur de rapporterar riskinformation, vad som karakteriserar massmedieretoriken samt den journalistiska formen.

Innan vi går vidare vill jag nämna lite kort om tidigare forskning inom fältet för min huvudteori, retorisk-kritisk teori. Det retoriskt-kritiska perspektivet har få forskare tillämpat i Sverige och internationellt.¹⁴ Magnus Fredriksson, fil mag. vid Göteborgs Universitet är såvitt jag vet den enda svenska forskaren som sammanställt retoriskt-kritiska teorier. Först på 1980-talet började forskare att studera public relations utifrån en retorisk synvinkel.¹⁵ Forskaren Elizabeth Toth urskiljer två forskningstraditioner. Den retoriskt-kritiska inriktningen och den organisationsinriktade forskningsinriktningen, jag kommer att berätta mer om dessa och andra retoriskt-kritiska teorier senare i kapitlet.

3.1 Samhällskommunikation

Myndighet, medier och medborgare kan sägas utgöra var sitt hörn i en triangel. De har olika möjligheter, roller och behov utifrån sina respektive positioner och förhållandet mellan dessa kan variera beroende på situation. Grundtanken är dock att kontakten mellan dem måste fungera bra för att samhällets demokratiska liv ska utvecklas. Öppen och tillförlitlig kommunikation mellan parterna är viktig. I ett större perspektiv kan man se det som om det handlar om förtroendet för demokratins möjligheter som system.¹⁶

¹⁴ Fredrikson 2001:1-2

¹⁵ Toth 2 000:41

¹⁶ Carlsson m.fl. 1 998:9, 175:4

3.1.1 Myndigheten

Från myndigheternas sida måste man effektivt kunna nå ut med information till medborgarna.¹⁷ Det är av stor relevans att undersöka hur myndigheterna framställer den information de vill förmedla eftersom allmänhet och medier är beroende av dess expertis och information. Det är viktigt för myndigheter att kunna nå ut med information till medier och allmänhet.¹⁸ Det är även viktigt att den information som myndigheten ska förmedla är samordnad. Ett vanligt förekommande problem är att myndigheterna går ut med motstridiga budskap vilket leder till förvirring och undergräver trovärdigheten.¹⁹

3.1.2 Media

Medierna har den allmänna uppgiften att bevaka omvärlden åt medborgarna och att vid olika situationer förse dem med relevant information och kunskap.²⁰ Eftersom denna uppgift är så pass viktig för allmänheten känns mitt syfte som är att undersöka hur Aftonbladet och Dagens Nyheter framställer nyheten om akrylamid i livsmedel extra relevant. När det gäller hur medierna förhåller sig till de risker och riskbedömningar som det moderna samhället producerar, till exempelvis Livsmedelsverkets situation om akrylamid information, är det inte så mycket forskning som är gjord. Att massmedierna har en stor betydelse när det gäller att göra människor riskmedvetna är självklart. På sina håll menar man att denna roll inte utförs på ett ansvarsfullt sätt. Man anser till exempel att mediernas bevakning av risker snarare bidrar till att förstärka existerande fördomar än att medverka till förändringar av värderingar och riskuppfattningar. Detta skulle främst bero på mediernas tendens att framhäva de mänskliga aspekterna hellre än de tekniska. Andra forskare påpekar att få journalister har den vetenskapliga bakgrund och kompetens som fordras för att skapa reda och mening i ett ofta komplext ämnesområde. Mediernas förmedlande funktion, från expert/myndighet till allmänhet försvåras givetvis om olika experter/myndigheter har olika åsikter i samma fråga. Till dessa nämnda problem tillkommer också de inbyggda konflikter eller motsägelser som enligt forskningen finns inbyggda i mediebetendet och journalisternas rollupplevelse.²¹ Jag kommer att titta närmare på dessa problem lite senare i detta kapitel.

¹⁷ Carlsson m.fl. 1 998:9, 175:4

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Flodin 1 999:16

²⁰ Carlsson m.fl. 1 998:9, 175:4

²¹ Nordlund, 1 994:19, 136: a

3.1.3 Medborgare

Jag kommer inte att redogöra för medborgarens perspektiv i denna uppsats. Jag tycker ändå att det är värt att nämna att medborgaren utgör en viktig del av samhället. För medborgarnas del är det viktigt att de kan nå både myndigheterna och medierna och den information de har att erbjuda.²² Det är därför av stor relevans att undersöka hur medierna och myndighet framställer viktig information, till exempel den om akrylamid i livsmedel. Beroende på hur de förmedlar information så tolkar, uppfattar och konstrueras verkligheten av den enskilde medborgaren.²³

Nu följer teori om den klassiska retoriken och en beskrivning av det kritiska förhållningssätt gentemot retoriken som är en central teori i min undersökning. Jag redogör även för retorikens samband till public relations och olika retoriska strategier. Denna teori syftar till att belysa hur och på vilket sätt retorik kan användas som ett verktyg för att övertyga.

3.2 Den klassiska retoriken

Retorik handlar om konsten att övertyga och läran om vältalighet. Den utvecklades av de lärda grekerna och romarna under antiken. I Aten på 400- talet f.kr var det viktigt för de fria medborgarna att skapa opinion och få inflytande genom det talade språket. Retoriken blev en teknik och ett hjälpmedel för politiskt inflytande i den grekiska demokratin. Retoriken handlar främst om vad det är som gör en viss kommunikation effektiv, hur man bäst övertygar andra om ett visst ställningstagande. Retorik kan sägas uppvisa en helhetssyn på försök att övertyga. Aristoteles menade att *"Retorik är konsten att vad det än gäller finna det som är bäst ägnat att övertyga"*.²⁴

Retoriken består av tre grundläggande begrepp; logos, ethos och pathos.²⁵ *Logos* talar till mottagarens intellekt och rationella förmåga att dra slutsatser. Argumenterande texter där inslaget av logos är dominerande gör ett sakligt intryck och innehåller få värdeladdade ord och uttryck. *Ethos* kan definieras som *"den karaktär eller personlighet som en talare vill tillskriva sig själv för att vinna sina åhörarens intresse, välvilja och förtroende"*. Man appellerar till mottagaren i kraft av den trovärdighet man själv innehar. Det sista nyckelbegreppet är *Pathos*, vilket syftar till de starka känslor, affekter eller passioner som en talare försöker väcka hos sina

²² Carlsson m.fl. 1 998:9, 175:4

²³ Ibid

²⁴ Bergström och Boreus 2 000:90

²⁵ Johannesson 2 000:8

åhörare och utnyttja för att övertyga dem. En pathospräglad text framstår som känsloladdad och värdeorden är många. Inom retoriken betraktas argumentationen som ett sätt att med de medel som är effektivast övertyga någon annan.²⁶ Teorier om retorik är mycket väsentligt för uppsatsen eftersom jag undersöker hur Livsmedelsverket, Dagens Nyheter och Aftonbladet använder sig av retoriken för att framställa sin information/nyhet om akrylamid i livsmedel.

3.3 Public relations och retorik

Det finns en mängd olika definitioner för public relations som är det angloamerikanska och internationella begreppet. Jag har valt en definition som utifrån den retoriska infallsvinkeln betonar samtalet med olika intressenter i syfte att påverka, och lägger mindre vikt vid ledningsaspekter som många andra definitioner gör, eftersom jag studerar den retorik som SLV och medierna använder. Enligt Elwood kan public relations definieras som det strategiska användandet av retorik för att påverka specifika grupper av medborgare.²⁷

På 1980-talet började forskare att studera public relations utifrån en retorisk synvinkel. Elizabeth Toth urskiljer två forskningstraditioner. Den retoriskt-kritiska inriktningen har utgått från att dagens retorikers budskap och kanaler påverkar samhället.²⁸ Forskarna har reflekterat över retorikens grund som enligt Sproule består av institutioner, ideologier, retoriker, media och publik. Den här inriktningen har studerat organisationers retoriska intentioner och effekter i samhället genom att närma sig talet eller texten och dess betydelse.

Den organisationsinriktade forskningsinriktningen har betraktat den kommunikation som sker inom organisationer som retorik. Organisationen ses som en symbolisk kontext i vilken organisationsmedlemmarna och folk utifrån använder olika språkstrategier för att utveckla organisatoriska värderingar, frågor, image och identiteter. Forskarna intresserade sig för effekten som uppnås inom organisationen.²⁹ Forskningen inom public relations domineras av den sistnämnda administrativa ansatsen där man söker kunskaper om hur man påverkar människor på ett för organisationen fördelaktigt sätt. Det retoriskt-kritiska perspektivet har få forskare internationellt eller i Sverige tillämpat.³⁰ *”Det är få som ställer frågan hur denna praktik påverkar det politiska systemet, människors möjligheter att påverka sin*

²⁶ Bergström och Boreus 2 000:90

²⁷ Elwood 1995:7-8

²⁸ Toth 2 000:41

²⁹ Toth 2000:121

*livssituation och de symboliska referensramar som utgör förutsättningarna för vår kultur. Genom att inte ställa dessa frågor har man dock gjort sig vän med dem som använder sig av praktiken för sina syften”.*³¹

3.3.1 Retorisk-kritisk analys

Genom att berätta om den retorisk-kritiska analysens framväxt vill jag skapa förståelse för varför det är intressant och relevant att ställa sig kritisk till organisationers retorik och vilken roll det har för deras framställning av ett ämne. Retoriken har en lång historia bakom sig och utsattes tidigt för kritik. Centralt i kritiken mot retoriken är att den huvudsakligen används kortsiktigt med syfte att dölja avsändarens intentioner. Vidare har de fått kritik för att den ersätter en öppen diskussion. Kritiker menar att avsändaren medvetet försöker förändra föreställningarna hos dem hon vill påverka utan att ge utrymme till diskussion. Inom det retorisk-kritiska perspektivet ser man det som sin uppgift att studera de situationer där retorik förekommer, för att tydliggöra och kritiskt granska de strategier som används för att påverka det offentliga samtalet.³² Avsändaren avser att skapa, förändra eller upprätthålla de tolkningsramar som ligger till grund för människans förståelse.³³ På ett sätt kan man säga att retoriken fungerar som en karta där vissa saker märks ut tydligare än andra men ändå påstår sig visa på verkligheten. För den kritiska retoriken är ett viktigt problemområde att studera de strategier och texter som ligger till grund för beskrivningen av olika företeelser.³⁴

Toth har definierat fyra olika antaganden om retoriken som även ligger till grund för det retorisk-kritiska perspektivet inom public relations. Den första synen menar att retoriken är *humanistisk* på det sätt att läsaren är delaktig i tolkningen av mänsklig kommunikation. Den andra synsättet menar att retoriken utgår ifrån *dialogen* som ett ideal. Forskare som studerar public relations ur ett retoriskt-kritiskt perspektiv fokuserar på utbytet av idéer mellan organisationer och deras intressenter och hur detta utbyte bidrar till det offentliga samhället. Grunigs symmetriska modell kan man se som ett ideal för public relations. Public relations ses som en möjliggörande faktor genom vilken olika intressenter presenterar sina idéer i ett rationellt och offentligt samtal. Retoriken är då den teknik som används för att förfina och förbättra de argument genom vilka olika aktörer försöker få att gehör för just sina idéer.³⁵ Det tredje synsättet menar att retoriken är *symbolisk* och att den

³⁰ Fredrikson 2001:1-2

³¹ Fredrikson 2001:2 om Gitlin

³² Hart 1997: 2ff

³³ Heath 1 993:142

³⁴ Fredrikson 2002:67

³⁵ Heath 1993: 143ff

består av verbala, icke-verbala och visuella symboler som påverkar människors och organisationers relationer.³⁶ Det sista synsättet ser retorik som en *kritik*, eftersom retorik anses påverka samhället granskar man dess påverkan.³⁷ Man närmar sig en institution i mitt fall en myndighet och medier, i form av en talare som förmedlar meddelanden som påverkar social utveckling och förändring.³⁸ Heath anser att det finns ett antal aspekter som är kritik mot den retoriska sidan av public relations. Dimensionen av det retoriska problemet eller situationen, graden av sanning och kunskap, retorikens goda intentioner, att upptäcka ett visst perspektiv i de argument som förs och kvaliteten på den narrativa formen.³⁹

Att studera public relations ur ett retoriskt-kritiskt perspektiv innebär en fokus på strategiska meddelanden från organisationen. I stort sett all kommunikation som sker i organisatoriska sammanhang har ett implicit eller explicit syfte att förändra eller förstärka människors kunskaper, attityder och/eller beteenden. Målsättningen med att studera dessa meddelanden är att blottlägga och kritiskt granska de strategier som präglar det offentliga samtalet. Inom detta perspektiv anses public relations som en praktik med stor betydelse för vårt samhälle.⁴⁰ Utgångspunkten är kommunikationens symboliska egenskaper som antas forma människors syn på världen, och att public relations är ett redskap för att påverka den sociala och kulturella utvecklingen. Vad som eftersöks är regelbundna förekomster av retoriska strategier, men också avsaknaden av sådana då dessa kan visa på begränsningar som utgör en viktig del av retoriken.⁴¹ Inom den klassiska retoriken så har undersökningar och analys fokuserat på enskilda tal av välkända personer såsom politiker. Inom det retorisk-kritiska perspektivet så har man fokuserat även på massmedierat innehåll, jag återkommer längre fram i teorikapitlet till detta.

3.4 Retoriska strategier

Heath menar att människor använder en viss terminologi för reglera sitt beteende och forma sina åsikter, liksom för att påverka andras beteende och åsikter. Detta inträffar eftersom betydelse och mening definierar verkligheten och särskiljer lämpligt beteende från olämpligt.⁴² Den kunskap människor har om verkligheten är ett resultat av retoriken, eftersom den förmedlar perspektiv genom vilka man ser världen ur en viss synvinkel och

³⁶ Heath 1993: 141ff

³⁷ Toth 2 001:125-9

³⁸ Heath och Toth 1 992:3

³⁹ Toth 2 001:129

⁴⁰ Larsson 2 002:68

⁴¹ Hart 1997: 24ff, Toth 1 992:3

på så sätt påverkar människors verklighetsuppfattning.⁴³ Sociologerna Berger och Luckman menar att; *"Everyday life presents itself as a reality interpreted by (people) and subjectively meaningful to them as a coherent world"*. De anser att verkligheten konstrueras och upprätthålls av språket, och eftersom språket utrustar verkligheten med mening bidrar den även till att konstruera verkligheten.⁴⁴ Med olika retoriska strategier kan avsändaren framställa och omvandla texter och uttryck på olika sätt. Jag kommer nu att redogöra för ett antal tekniker samt berätta varför det är av intresse för den här uppsatsen.

3.4.1 Kontext

Syftet med retorik är att övertyga någon att uppfatta verkligheten på ett visst sätt. Om man kan få människan att se ett problem eller en händelse som en del av ett större sammanhang, kan vissa handlingar och värderingar framföras som naturliga och självklara.⁴⁵ På grund av detta förhållningssätt minskar risken att retorikerns uttalanden ifrågasätts. Retoriken fungerar som ett medel för aktörer i konkreta sociala kontexter att manipulera språket utifrån bestämda intentioner för att uppnå politiska och retoriska vinster.⁴⁶ Det är intressant för mig att titta på om och hur organisationerna beskriver kontexten i samband med informationen om akrylamid.

3.4.2 Begrepp

När vi ska tolka verkligheten använder vi oss av begrepp som ger en förståelse för eller gör att vi tolkar verkligheten på ett specifikt sätt. Sättet som vi tolkar verkligheten på uppfattas oftast som något naturligt, självklart och objektivt. Man kan säga att begreppen som vi använder blir ramen för vårt tänkande men även grunden för hur vi uppfattar verkligheten. Begreppen ingår i processen att forma intryck till betydelse och därför styr begreppen hur vi tar till oss, behandlar och tolkar information.⁴⁷ I samband med en konflikt spelar de begrepp man använder en avgörande roll för tolkningen av situationen. Detta kan ses som lika självklart som att vissa begrepp ger mer negativa associationer än andra. Det är intressant att titta närmare på begreppen som organisationerna använder, vad de vill förmedla genom dem och varför de använder just dem.

⁴² Heath 1993:144

⁴³ Elwood 1995:6 om Vico

⁴⁴ Elwood 1995:6 om Berger & Luckman

⁴⁵ Heradstveit & Björge 1996:97

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Heradstveit & Björge 1996:112

3.4.3 Stilfigurer

Det finns olika strategier för att konstruera en text enligt den retoriska övertalningskonstens alla regler, en av dem är att använda stilistiska figurer. *Metaforer* är en utsaga där man menar något annat än den utsagan rent bokstavligen säger. Metaforer överför betydelser från andra kontexter till en ny kontext. Användandet av metaforer kan tjäna till att man kan säga saker indirekt, man har både sagt något och inte sagt det eftersom metaforer egentligen syftar på något annat.⁴⁸ *Ironi* är när man menar det direkt motsatta med utsagans bokstavliga betydelse. *Eufemismer* innebär användandet av ett mildare ord/uttryck för att ge positiva associationer. Detta används ofta när man vill legitimera sina egenintressen genom att styra utsagans värdeladdning och göra den mer positivt laddad, utifrån bakomliggande intentioner.⁴⁹ *Dysfemism* är motsatsen till eufemism, och syftar på när man använder ett grövre ord/uttryck för att skapa negativare associationer.⁵⁰ Det är intressant för mig att studera användandet av ovan nämnda stilgrepp för att urskilja bakomliggande intentioner med ordval och uttryck.

3.4.4 Retoriska bevis

För att stärka sina teser kan en organisation använda sig av något som Hart benämner som retoriska bevis. *Återkommande exempel*, ger totalitet till författarens kommentarer genom att presentera många utspridda belägg för samma fenomen. *Utvecklade exempel*, ger livlighet till författarens anmärkning genom att presentera en detaljerad bild av en enskild händelse eller koncept. *Kvantifiering* ger en känsla av substans till författarens kommentarer genom konkret uppräkningsvis. *Isolerade jämförelser*, ger realism till författarens kommentarer genom att referera till läsarens tidigare erfarenheter. *Utvecklade jämförelser*, ger författarens anmärkningar en psykologisk referenspunkt genom att successivt strukturera dennes sinnesintryck utifrån familjära linjer. *Vittnesmål*, ger författarens anmärkningar tyngd genom att referera uppskattningsvis till kända och respekterade källor eller nedvärderar författarens anmärkningar genom att referera till lågt ansedda källor. *Definition*, ger författarens anmärkningar särskildhet genom att beskriva motsatta element. *Kontrast*, ger författarens kommentarer dramatisk kvalitet genom att beskriva motsatta element.⁵¹ *Falskt auktoritetsstöd*, när författaren refererar till någon/något utan att ange vem/vilka. *Generalisering* författare nämner att alla är ju överens om, för att stärka sin tes.⁵² Det kan

⁴⁸ Heradstveit & Björge 1996:74, 101

⁴⁹ Heradstveit & Björge 1996:80

⁵⁰ Heradstveit & Björge 1996:78

⁵¹ Hart 1999:87-89

⁵² Bergström och Boreus 2 000:92

vara intressant att studera vilka retoriska bevis organisationerna använder i sina texter och hur det hjälper till att framställa informationen om akrylamid.

3.5 Den Mediala Arenan

Nu fortsätter teori om massmediernas roll i samhället, hur de rapporterar riskinformation och slutligen även teori om den journalistiska formen samt massmedieretoriken. Denna teori syftar till att skapa förståelse för hur medierna framställer nyheter och vilka förutsättningar som ligger till grund för framställningen.

3.5.1 Massmediernas roll i samhället

Massmedierna fyller två betydelsefulla funktioner i vårt samhälle. Dels är de en viktig informationskälla om vad som händer runt omkring oss, dels är de en förutsättning för att demokratin ska fungera. Genom offentlighetsprincipen och tryckfriheten ges massmedierna möjlighet att kontrollera hur de offentliga makthavarna och myndigheterna sköter sina uppdrag. De fria medierna är på det viset en förutsättning för demokratin. För medborgare i samhället så utgör massmedierna den viktigaste informationskällan om vad som händer. Det är via tidningar, radion och TV som vi formar vår världsbild.⁵³

Hadenius och Weibull har utvecklat mediernas betydelse och menar att de har fyra huvuduppgifter i samhället.

- Informera; massmedierna har betydelse för både medborgarens och politikernas information om vad som händer i samhället.
- Kommentera; medierna ger både kommentarer och analyser av vad som sker i samhället. Detta görs både av fristående medier och av medier som är språkrör för olika samhällsgrupper.
- Granska; medierna agerar som allmänhetens företrädare för granskning och kontroll av olika makthavare i samhället, med andra ord "tredje statsmakten".
- Gruppkommunicera; massmedierna har stor betydelse för kommunikation inom och mellan organisationer och grupper.

Denna uppställning av mediernas uppgifter har kritiserats för att man anser att informationsförmedlingen är överordnad de övriga punkterna. Det är som nyhetsförmedlare som medierna får sin betydelse.⁵⁴

⁵³ Flodin, handbok:9

⁵⁴ Hadenius och Weibull 2 000:36

3.6 Nyhetsurval

Vilka händelser som blir nyheter bestäms dels genom den så kallade Gatekeeper-processen, dels genom ett antal, av forskare, uppställda kriterier för nyhetsvärdering. Denna teori om nyhetsurval är intressant och relevant för kunskapen och förståelsen inför vad som blir nyheter samt vad som påverkar hur en nyhet framställs.

3.6.1 Gatekeeper-processen

Gatekeeper-processen kännetecknas av att den symboliserar en sorts gallring av nyheter, vars väg från verkligheten till tryck är trattformad. Tanken bakom processen är att alla händelser som sker passerar gates på väg till mottagaren. Dessa gates kan utgöras av nyhetsbyråer, medieredaktioner eller andra källor. Vid varje gate finns en gatekeeper som bestämmer om händelsen skall stoppas, omarbetas, förkortas eller släppas fram och bli en nyhet.⁵⁵ De faktorer som spelar störst roll och påverkar urvalet i störst utsträckning är nyhetsproducenterna, nyhetsföretagen, ekonomiska resurser och den generella nyhetspolicyn.⁵⁶

3.6.2 Nyhetsvärderingsteorier

Forskningen om vad som gör en händelse till en nyhet kännetecknas framförallt av två forskare. Den ena är Walter Lippman som kom fram till att nyheterna inte visar på de verkliga sociala förhållanden som råder utan mer speglar de onormala händelserna. Den andre nyhetsforskaren, Robert Park kom fram till att nyheter är tidsbundna, osystematiska, förgängliga, förutsägbara och att de fungerar som en orientering för människor. Nyheterna bör vara ovanliga eller oförväntade och karaktäriseras av subjektiva antaganden om vad publiken vill ha.⁵⁷

Ytterligare en forskare, Einar Oostgaard, har utvecklat en teori för nyhetskriterier. Han påpekar att det framförallt finns tre huvudkomponenter i nyhetsvärderingen; förståelse, identifikation och sensation. Ostgaard menar att nyhetsmedierna måste göra sina nyheter så enkla som möjligt genom att till exempel förenkla komplicerade skeenden. Med identifikationsfaktorn avser han att väcka uppmärksamhet. Inom denna kategori kan man urskilja en rad olika underkategorier: händelsens förmodade betydelse för läsaren, kulturell närhet, intresse för eliten och personifiering. Det kulturella avståndet anser Oostgaard vara den viktigaste identifikationsfaktorn. Vad gäller sensationsbegreppet menar han att en

⁵⁵ McQuail, 1998:200

⁵⁶ Hadenius och Weibull 2000:343

⁵⁷ McQuail 1998:200

händelse blir mer sensationell ju ovanligare och mer oväntad den är och får således en större chans att bli en nyhet. Vidare får en händelse med okänd utgång högre nyhetsvärde.⁵⁸ Vad begreppet nyhetsvärdering är kan man lättast komma fram till genom att analysera vilka händelser som presenteras i medierna.⁵⁹

3.6.3 Agenda setting

Vissa händelser kan bli nyheter på grund av mediernas så kallade agenda-setting funktion. Denna funktion kan beskrivas som att medierna har en tendens att påverka vilka ämnen och frågor människor skall uppfatta som viktiga. Genom att föra upp en viss fråga på den massmediala agendan, det vill säga medieinnehållet, kan medierna se till att denna fråga hamnar på allmänhetens agenda och dagordning, vilket betyder att den kommer att debatteras i samhället under en begränsa tidsperiod. Agenda-setting innebär att medierna har inflytande över vilka frågor som vi skall ha åsikter om genom att prioritera dess i nyhetsurvalet.⁶⁰

3.7 Mediers rapportering av risker

Tidigare forskning har visat att såväl myndigheter som medborgare och medier reagerar olika beroende på om det föreligger en risk för en händelse, eller om en katastrof eller krissituation har uppstått. En stor del av forskning bygger på fallstudier av olika händelser, det vill säga att efter att något inträffat och att man därefter analyserar hur myndigheterna eller medierna behandlade frågan. Det går att uttyda ett par generella slutsatser angående hur mediernas förhållningssätt och rapportering.⁶¹

Medierna har ett stort intresse för dramatiska och sensationella händelser. Medierna brister ofta i förmåga att förmedla så kallad riskinformation, med andra ord att varna för något innan hotet har förverkligats. Det kan förklaras med att risker ofta är diffusa och att risk som sådant är ett abstrakt begrepp, vilket inte alltid är förenligt med nyhetsjournalistik. Ytterligare en orsak till att medierna ibland brister i sitt samhällliga uppdrag är det faktum att den ökande konkurrensen bland medieföretagen har medfört att många medier allt mer tvingas ge avkall på kvalitativa redaktionella normer och värderingar såsom källkritik och saktlighetskontroll.⁶² Nohrstedt menar att medierna kan bidra till att undergräva förtroendet

⁵⁸ Hadenius och Weibull 2 000:343

⁵⁹ Hadenius och Weibull 2 000:340

⁶⁰ Severin Tankard 1 998:15

⁶¹ Jarlbro, 2 001:9

⁶² Ibid.

för ansvariga myndigheter såväl genom att okritiskt vidarebefordra budskapen som genom att utsätta myndigheternas utsagor åtgärder för kritisk granskning.⁶³

3.8 Konflikter i mediebetendet

Journalister blir ofta kritiserade för att de "bilder" som förmedlas av medierna inte stämmer med verkligheten. De sägs förvanska, förkorta och vinkla på ett sätt som gör att läsarna missleds. Journalister å sin sida försvarar sig med att deras uppgift är att på ett kritiskt sätt förmedla nyheterna samtidigt som man måste förenkla innehållet så att komplicerade skeenden kan göras begripliga.⁶⁴ Många forskare anser också att mediernas bevakning av komplicerade ämnen och risker snarare bidrar till att förstärka existerande fördomar och uppfattningar än att medverka till förändringar av värderingar och riskuppfattningar. Detta skulle främst bero på mediernas tendens att framhäva de mänskliga aspekterna hellre än de tekniska. Andra forskare påpekar att få journalister har den vetenskapliga bakgrund och kompetens som fordras för att skapa reda och mening i ett ofta komplext ämnesområde. Mediernas förmedlande funktion, från expert/myndighet till allmänhet försvåras givetvis om olika experter/myndigheter har olika åsikter i samma fråga. Till dessa nämnda problem tillkommer också de inbyggda konflikter eller motsägelser som enligt forskningen finns inbyggda i mediebetendet och journalisternas rollupplevelse.⁶⁵ Nordlund har gjort en sammanställning av de konflikter som han anser är viktiga och jag kommer nu att berätta om dessa. Konflikterna är intressanta för uppsatsen så till vida att de påverkar till exempel en tidnings sätt att framställa nyheter.

Den första konflikten består av om medierna skall fungera som informationskanal eller som tredje statsmakt. Å ena sidan förväntas medierna tillhandahålla informativa artiklar som bidrar till samhällets sammanhållning genom att väsentlig information sprids mellan dess olika delar. Å andra sidan ingår föreställningen om medierna som en tredje statsmakt, att journalisterna ska förhålla sig oberoende gentemot myndigheten och kritiskt granska deras åtgärder och allmänna beteende. På så sätt skall medborgarna förse med ett objektivt underlag för att ett aktivt deltagande i den demokratiska debatten och processen.⁶⁶ En annan journalistisk konflikt kan sammanfattas i frågan om det är snabbheten eller korrektheten som skall prioriteras. Skall mediet skyndsamt förmedla alla tillgängliga uppgifter eller först kontrollera uppgifternas riktighet före spridning. Om mediet prioriterar

⁶³ Nohrstedt 2 000:208

⁶⁴ Hadenius och Weibull 2 000:340

⁶⁵ Nordlund 1 994:19, 136: a

⁶⁶ Nordlund 1 994:20, 136: a

att snabbt förmedla all tillgänglig information till exempel rörande en risk i samhället överlämnas ansvaret att bedöma tillförlitligheten åt mottagaren/läsaren. Om mediet å andra sidan prioriterar principen att förmedlade uppgifter så långt som möjligt skall vara kontrollerade kan effekten bli att det blir för sent att agera.⁶⁷

Ytterligare en konflikt består i att om medierna ska agera som förstäelse eller förströelse, inom massmedieforskningen talar man ofta om begreppet medielogik. Man menar att mediernas villkor frammanar vissa typiska framställningsformer för den förmedlande informationen, en typ av dramaturgi. Till denna hör tendensen att forma innehållet enligt vissa schabloner. Det kan till exempel handla om att polarisera en händelse i konfliktstermer, att betona sensationella men kanske mindre väsentliga aspekter, att personifiera skeenden och konstruera så kallade minihistorier med moment som problem/klimax/lösning. Orsaken till att mediernas berättarform ofta får dessa stildrag kan vara flera menar Nordlund. Bland annat utgör den fasta strukturen ett underlättande element som kan vara av betydelse för masskommunikationen där mottagarna består av en mängd personer med varierande förkunskaper. Dessutom syftar dramaturgin till att göra nyheten intresseväckande och upplevelserikt. I de fall där medierna förmedlar riskinformation kan dramaturgi och upplevelserikedom vara värden som hamnar i konflikt med förstäelse och kunskap. De tillspetsningar och förenklingar som medierna ibland använder sig av för att väcka intresse kan bli en belastning när det gäller att förklara lite mer komplicerade sammanhang.⁶⁸

Den fjärde och sista konflikten i mediebetendet har med tidsperspektivet att göra. Medierna får ofta kritik för att de i sin nyhetsverksamhet riktar uppmärksamhet från det ena till det andra utan uppehåll eller större eftertanke. Eftersom journalistiken många gånger inriktas mot sådana händelser som bedöms ha högre nyhetsvärde, blir ett skeende eller en riskföreteelse snart ointressant. En risk eller katastrof kan i ett inledande stadié ge stora rubriker men försvinner från nyhetsplatsen när följdfasen inträder med utvärdering och slutsatser för den framtida beredskapen. Denna konflikt mellan nyhetsvärde och utvärdering ryms bakom den kritiken mot mediernas bristande förmåga till historiskt perspektiv.⁶⁹

⁶⁷ Nordlund 1 994:20, 136: a

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Nordlund 1 994:21, 136: a

3.9 Massmedieretorik

Massmedieretoriens bakgrund finner man i den klassiska retoriken, i litteraturvetenskapen och i språkvetenskapen. Det som förenar och utgör en gemensam bas är grundsynen att allt språk kommer till i ett sammanhang. Kurt Johannesson har pekat ut sambanden mellan antikens roll och den nutida och tydliggjort massmediernas retoriska roll i det moderna samhället. Det offentliga språket under antiken byggdes upp efter regler och konventioner. Innehållet i medierna idag, styrs i stor utsträckning av både öppna och dolda regler och konventioner där de retoriska mönstren utgör grunden. Den klassiska retoriken är en viktig källa för massmedieretoriken och den utmärktes av uppgiften att undersöka de olika retoriska medlen, det vill säga stildragens effekter.⁷⁰ Kenneth Burke menar att man kan se den journalistiska texten som ett drama. Han liknar journalistiska texten med en teaterföreställning, med en scen, på scenen finns aktörer, rekvisita och kulisser. Det finns en regissör som bestämmer och arrangerar föreställningen. Här finns också en publik vars reaktioner förändrar och påverkar föreställningens förlopp och som framförallt syftar till att framkalla bestämda reaktioner hos publiken. Bakom regissören/journalisten finns en producent som begränsar eller vidgar regissörens materiella och kreativa villkor. Om man ska översätta denna beskrivning till medierna är texten dramat där journalisten spelar upp en scen med aktörer, beskrivning av miljö och viktiga detaljer. Textens drama vill något med sina läsare, informera, överföra budskap, förmedla känslor eller skapa gemenskap och underhållning.⁷¹ Ibland sänder journalisten omedvetet ut budskap genom sina skapelser. Oberoende om texten vinklas medvetet eller omedvetet så är det med hjälp av just retoriska tekniker som dessa budskap förmedlas.⁷²

3.9.1 Retorisk-kritisk analys av medietexter

I motsats till den klassiska retoriken, där undersökningen ofta var enskilda tal av välkända personer såsom politiker, så har det retorisk-kritiska perspektivet fokuserat på massmedierat innehåll. Anledningen till att det blivit så är med stor sannolikhet talets minskande betydelse och att många organisationer väljer att kommunicera med sina intressenter via massmedier.⁷³

Gemensamt för de flesta studier är att de utgår från texter producerade av organisationer, men även texter som till exempelvis tidningsartiklar och nyhetsinslag, som inte har den

⁷⁰ Hultén 2 001:8

⁷¹ Hultén 2 001:10

⁷² Rydstedt 1 993:11

⁷³ Cheney 1 992:167, Heath 1 988:99

studerade organisationen som upphovsman. Analyser av medieproducerade texter har dock blivit kritiserade då de menar att sådant material inte representerar organisationen då det har tolkats och bearbetats av andra till exempel journalister. Mot detta har forskare försvarat sig med att massmediernas innehåll i stor utsträckning utgör grunden för den uppfattning människor har om organisationer och att det ligger till grund för de bedömningar människor gör av organisationer, deras verksamhet och budskap.⁷⁴

3.10 Den journalistiska formen

Hvitfelt anser att nyhetsinnehållet i medierna omformar verkligheten på tre huvudsätt. För det första överförs händelser och förhållanden i verkligheten till medieform. Mediets egenskaper och attribut påverkar hur verkligheten beskrivs. För det andra sker ett urval. Endast en mycket liten del av aktuella händelser och skeenden rapporteras i medierna, som jag redogjorde för tidigare i detta kapitel. Viktiga eller relevanta delar av den verklighet som medierna förutsätts beskriva utelämnas likväl som andra mindre representativa delar rapporteras. För det tredje sker en bearbetning. Nyheterna har en relativt karaktäristisk form i de olika medierna med avseende på rubriker och bilder.⁷⁵

Den journalistiska texten och innehållet brukar ha vissa gemensamma inslag. Detta är intressant att studera eftersom dessa knep på ett eller annat sätt påverkar läsaren. Följande inslag utmärker enligt Hvitfelt den journalistiska formen: *förenkling* vilket innebär att en komplicerad verklighet görs begriplig för läsaren. *Höjdpunkter*, journalisten väljer ut avgörande moment ur ett komplext händelseförlopp. Journalister *vinklar* händelser det vill säga de försöker hitta aspekter i ett förhållande som antas öka läsarintresset. *Personifiering* är ytterligare en vanlig metod, där journalisten lyfter fram enstaka aktörer för att uppnå en starkare och mer förtroendeingivande koppling i artikeln.⁷⁶ Kollektiva händelser personifieras vilket innebär att dessa beskrivs utifrån enskilda personer som har ovanliga eller intressanta egenskaper. *Artikelupbyggnaden* innebär att de viktigaste eller mest dramatiska uppgifterna står först i en artikel.

Den journalistiska formen utmärker sig genom att språket är enkelt men uttrycksfullt. Bruket av *emotionella* och *konnotiva* ord eller uttryck är vanliga. Emotionella ord eller uttryck är positivt eller negativt värdeladdade för att framkalla känslor hos läsarna och att på så sätt

⁷⁴ Toth 1992: 5ff

⁷⁵ Hvitfelt 1 999:11

⁷⁶ Hadenius och Weibull 2 000:371

styra dessa åsikter. Konnotationsrika ord och uttryck kan också styra läsarens åsikter, men medan de emotionella orden främst frammanar känslor framkallar de konnotationsrika uttrycken exempelvis bilder eller antyder samband med andra fenomen.⁷⁷ Exempel på dessa är kris och katastrof i olika sammansättningar. Utmärkande för båda typerna är att de används istället för neutrala ord eller uttryck. En annan typisk ingrediens i det journalistiska språket är *metaforer*. Dessa uttryck skapar ett mer levande och dramatiskt uttrycksätt. Slutligen kan journalisten använda sig av *vaga uttryck* om det förekommer osäkerhet.⁷⁸

3.11 Objektivitet

Hvitfelt hävdar att helt objektiv journalistik är omöjlig, eftersom journalistiken är underkastad så många olika styrande och begränsande villkor. Dessa begränsningar är bland annat alltid journalistiskt material alltid bygger på ett urval från verkligheten som gjorts i olika dimensioner och på olika nivåer. Dessutom har inga medier tillräckliga egenskaper för att helt återge verkligheten.⁷⁹ Händelser och förhållanden i verkligheten ger en slags ram för nyhetsrapporteringen. Nyhetsmedierna speglar verkligheten endast i begränsad utsträckning. Detta innebär inte att mediernas bild av verkligheten alltid är falsk. Snarare är största delen av verklighetsbilden korrekt samtidigt som vissa delar inte är det.⁸⁰

3.12 Sammanfattning av teoretiska perspektivet

I det teoretiska kapitlet har jag redogjort för de teorier som är relevanta och som jag använder mig av i min undersökning. Jag kommer att i korthet sammanfatta vissa nyckelteorier. Retoriken handlar främst om vad det är som gör en viss kommunikation effektiv, hur man bäst övertygar andra om ett visst ställningstagande. Retorik kan sägas uppvisa en helhetssyn på försök att övertyga. Enligt Elwood kan public relations definieras som det strategiska användandet av retorik för att påverka specifika grupper av medborgare.⁸¹ Retoriken har en lång historia bakom sig och utsattes tidigt för kritik. Centralt i kritiken mot retoriken är att den huvudsakligen används kortsiktigt med syfte att dölja avsändarens intentioner. Vidare har de fått kritik för att den ersätter en öppen diskussion. Kritiker menar att avsändaren medvetet försöker förändra föreställningarna hos dem hon vill påverka utan att ge utrymme till diskussion.

⁷⁷ Hvitfelt 1 998:117

⁷⁸ Hvitfelt 1 988:118

⁷⁹ Hvitfelt 1 988:108

⁸⁰ Hvitfelt 1 989:52

⁸¹ Elwood 1995:7-8

Inom det retorisk-kritiska perspektivet ser man det som sin uppgift att studera de situationer där retorik förekommer, för att tydliggöra och kritiskt granska de strategier som används för att påverka det offentliga samtalet.⁸² Avsändaren avser att skapa, förändra eller upprätthålla de tolkningsramar som ligger till grund för människans förståelse.⁸³ Utgångspunkten är kommunikationens symboliska egenskaper som antas forma människors syn på världen, och att public relations är ett redskap för att påverka den sociala och kulturella utvecklingen. Vad som eftersöks är regelbundna förekomster av retoriska strategier, men också avsaknaden av sådana då dessa kan visa på begränsningar som utgör en viktig del av retoriken.⁸⁴ Inom den klassiska retoriken så har undersökningar och analys fokuserat på enskilda tal av välkända personer såsom politiker. Inom det retorisk-kritiska perspektivet så har man fokuserat även på massmedierat innehåll. Organisationer kan använda sig av ett antal retoriska strategier för att framställa sitt budskap såsom; begrepp, stilfigurer och retoriska bevis.

Jag har även presenterat teorier som anknyter till mediernas roll och uttrycksätt. Massmedierna fyller två betydelsefulla funktioner i vårt samhälle. Dels är de en viktig informationskälla för vad som händer runt omkring oss, dels är de en förutsättning för att demokratin ska fungera.⁸⁵ Medierna har ett stort intresse för dramatiska och sensationella händelser. Medierna brister ofta i förmåga att förmedla så kallad riskinformation, med andra ord att varna för något innan hotet har förverkligats.⁸⁶ Nohrstedt menar att medierna kan bidra till att undergräva förtroendet för ansvariga myndigheter såväl genom att okritiskt vidarebefordra budskapen som genom att utsätta myndigheternas utsagor åtgärder för kritisk granskning.⁸⁷

Den journalistiska texten och innehållet brukar ha vissa gemensamma inslag. Detta är intressant att studera eftersom dessa knep på ett eller annat sätt påverkar läsaren. Förenkling, höjdpunkter, vinklingar och personifiering är exempel på metoder som medierna använder.⁸⁸ Journalister blir ofta kritiserade för att de "bilder" som förmedlas av medierna inte stämmer med verkligheten. De sägs förvanska, förkorta och vinkla på ett sätt som gör att läsarna missleds. Journalister å sin sida försvarar sig med att deras uppgift är att på ett kritiskt sätt förmedla nyheterna samtidigt som man måste förenkla innehållet så att

⁸² Hart 1997: 2ff

⁸³ Heath 1 993:142

⁸⁴ Hart 1997: 24ff, Toth 1 992:3

⁸⁵ Flodin, handbok:9

⁸⁶ Jarlbro, 2 001:9

⁸⁷ Nohrstedt 2 000:208

komplexa skeenden kan göras begripliga.⁸⁹ Efter att ni är väl insatta i den teoretiska ram som ligger till grund för undersökningen fortsätter jag i nästa kapitel att redogöra för hur jag genomfört undersökningen metodmässigt.

⁸⁸ Hadenius och Weibull 2 000:371

⁸⁹ Hadenius och Weibull 2 000:340

4 Material och Metod

I detta kapitel kommer jag att redogöra för det material och den metod som ligger till grund för undersökningen. Jag inleder med att resonera om kvantitativ och kvalitativ metod och motiverar varför jag valt den senare metoden. Efter det presenterar jag det undersökningsmaterial som jag använt. För att sedan komma in på textanalys och den retoriskt-kritiska analysmodell som jag använt vid textanalysen av mitt empiriska material. Kapitlet avslutas med diskussioner kring subjektivitet och undersökningens tillförlitlighet.

4.1 Val av metod

Valet av metod i en undersökning handlar till stor del om anpassningen till det problemområde man har för sin undersökning och hur man skall kunna belysa detta på bästa sätt. Både det kvantitativa och det kvalitativa angreppssättet avser att skapa förståelse och insikt i vårt samhälle och hur vi människor på olika sätt påverkar varandra. De grundläggande skillnaderna ligger i hur man bearbetar och omvandlar sin information. Vid kvantitativa studier omvandlas resultatet till mängder och siffror, varefter statistiska analyser genomförs. Vid den kvalitativa undersökningen är det forskaren som står i förgrunden. Forskaren utgör själv mätinstrumentet i den kvalitativa metoden, han/hon styr själv och deltar i datainsamlingen och är en del av den sociala verklighet som studeras.⁹⁰ Det är dennes tolkning av utsagor, dokument, motiv, sociala sammanhang och så vidare som är föremål för intresset.⁹¹

Att inta ett kvalitativt perspektiv betyder att man som forskare börjar sin undersökning med inte mycket mer än sin problemformulering. Detta i motsats till den kvantitativa forskaren som samlar in data efter det att han valt teori, utvecklat hypoteser och bestämt mätredskap. I den kvalitativa traditionen utvecklas teorin under datainsamlingsprocessen. Att vara kvalitativ forskare innebär också att vara öppen för det oväntade samt att kunna ändra inriktning och fokus under pågående forskningsprojekt.⁹² Kvalitativa metoder används när forskaren vill få fram en stor mängd data hos några få undersökningsenheter. Därefter utifrån dessa analysera och få en helhetsbild av de icke-mätbara egenskaperna, det typiska, hos ett fenomen.⁹³ I kvantitativa metoder söker man att få fram lite information

⁹⁰ Rosengren & Arvidsson 1 992:17

⁹¹ Holme & Solvang, 1997:76

⁹² Neuman, 1994

⁹³ Holme & Solvang 1 997:78, 79 och Halvorsen 1 992:78

om många undersökningenheter, omvandla och uttrycka data i siffror och göra statistiska generaliseringar.⁹⁴

När man gör en kvantitativ innehållsanalys utgår man ifrån en hypotes och en allmän teori, för att sedan stödja teorin gör man en statistisk analys. Vidare gör man sedan en systematisk, objektiv och kvantitativ beskrivelse av innehållet i budskapet.⁹⁵ Man försöker finna strukturer och generaliserar sedan utifrån den allmänna teori man valt som utgångspunkt. Vid detta metodval söker man ofta få en översikt av ett stort material medan kvalitativ analys gör det möjligt att gå djupare in i ett avgränsat material.⁹⁶

Den kvalitativa metodens styrka är att den är flexibel och att det är möjligt att gå på djupet och urskilja tendenser och nyanser vilken kan vara svårt att uppfatta med ett kvantitativt kodschema. Frågorna är uppställda i ett analyschema och undersökaren ställer frågor till texten som om den vore en person. Undersökningsmetodens nackdel är att det kan vara svårt att generalisera och att bearbeta ett större material med kvalitativ metod.⁹⁷ Eftersom jag har som avsikt att få djupare kunskap om den mindre del av texter som jag har för avsikt att studera, lämpar sig ett kvalitativt tillvägagångssätt bättre. Det handlar även om att jag inte har för avsikt att generalisera utanför det material jag har analyserat. När man utgår från en kvantitativ metod vill man säga något om helheten och generalisera, det negativa med detta är att man bara tittar på egenskaper som man kan kvantifiera.⁹⁸ Mitt intresse låg inte i att konstruera en hypotes som sedan skulle testa i en statistisk analys utifrån kvantifierbara kategorier utan att ställa en mängd frågor till texten och därmed få en detaljkunskap om denna. Utifrån detta resonemang har jag kommit fram till att en kvalitativ undersökning gagnar mitt syfte bäst.

4.2 Val av analysobjekt

Patton menar att en av de största skillnaderna mellan kvalitativa och kvantitativa undersökningar är urvalet.⁹⁹ Kvantitativa undersökningar är beroende av ett större antal fall. Urvalet ska vara slumpmässigt och statistiskt representativt, vilket tillåter statistiska generaliseringar till en större population.¹⁰⁰ Kvalitativa analyser av texter bygger ofta på ett

⁹⁴ Holme & Solvang 1997:76, 78, 80

⁹⁵ Östbye m.fl. 1997:204

⁹⁶ Östbye m.fl. 1997:207

⁹⁷ Holme & Solvang 1997:80

⁹⁸ Östbye m.fl. 1997:207

⁹⁹ Patton, 1990:?

¹⁰⁰ Bengtsson m.fl, 1998:44

relativt begränsat urval, samtidigt måste urvalet vara logiskt och konsekvent.¹⁰¹ Dahlgren menar att det är mycket viktigt att noggrant reflektera över vilket material forskaren väljer att studera. Det är därför viktigt att fastställa följande; vilken källa materialet ska hämtas från, till exempelvis tidningar, vad man egentligen är intresserad av i texterna samt vilken tidsperiod som är relevant för undersökningen.¹⁰² Jag redovisar detta i nästa stycke.

4.2.1 Urval i medierna

Jag har valt att endast studera artiklar i nyhetstidningarna; Dagens Nyheter och Aftonbladet. Anledningen till att jag valde Dagens Nyheter är att det är den främsta rikstäckande morgontidningen i Sverige och den betraktas som en stor opinionsbildare.¹⁰³ Jag valde även att titta på ett urval av artiklar i Aftonbladet av den orsaken att det är den främsta tabloidtidningen i Sverige. Skälet till att jag valt ut två medier att analysera är för att det är intressant att se om det finns likheter och skillnader i framställandet av akrylamid. Jag är medveten om att de båda tidningarna har olika förutsättningar och syften när det gäller skapande av artiklar och försäljning. Min uppfattning är ändå att det är intressant att se hur de framställer nyheten i förhållande till varandra. Både Aftonbladet och Dagens Nyheter har ju den övergripande uppgiften att informera och kritiskt granska i samhället.

I dagens medieforskning kan medietext innefatta såväl bilder och ljud som traditionell text, allt som kommer från medierna kan betraktas som text, det vill säga betydelsebärande kommunikation som utsätts för analys. Medietexter är konstruktioner, de är noggrant hopsatta fakta eller gestaltningar som skildrar eller uttrycker något.¹⁰⁴ Vid urvalet av artiklar använde jag mig av ett strategiskt urval för att få tag på de artiklar som har störst betydelse och relevans för min analys. Jag gick till väga på följande sätt vid urvalet. Jag använde mig av de webbaserade artikelsamlarna Mediearkivet och Presstext. Då mitt intresse är att belysa hur de två tidningarna framställer nyheten om akrylamid i mat använde jag mig av sökrubriken "akrylamid". Jag begränsade sökningen till att innefatta artiklar inom perioden 23 april till och med den 27 april. Efter att jag fått fram de artiklar som matchade sorterade jag bort alla som inte gick under rubriken nyheter. Jag fick även fram debattartiklar och krönikor men då jag inte är intresserad av en enskild journalists åsikter så valde jag inte att ta med dem. Dessutom så är mitt primära intresse i denna undersökning att titta på nyhetsartiklar. Slutligen fick jag fram 9 artiklar från Dagens Nyheter och 15 artiklar från

¹⁰¹ Jarlbro, 2 000:81

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Hadenius & Weibull 2000:340

¹⁰⁴ Jarlbro m.fl. 2 000:76

Aftonbladet. Jag bestämde mig även för att endast analysera de artiklar som inrymdes i tidsperioden 23- 27 april. Dessa artiklar är underlag för min analys.

4.2.2 Urval av information från Livsmedelsverket

För att undersöka hur SLV framställer informationen om akrylamid i livsmedel har jag valt att analysera den presskonferens de anordnade om nyheten, inbjudan till presskonferensen samt ett pressmeddelande. Jag har inte valt att analysera den information de lade fram på nätet då den information främst bestod i fakta och rapporter om ämnet akrylamid. Anledningen till att jag valde att analysera presskonferensen är att jag anser att det är ett oerhört viktigt forum för SLV att få ut den information, fakta och åsikter som de vill förmedla till allmänheten och medierna. Det är därför även intressant att titta på den inbjudan de skickade ut till medierna då den innehöll de första beskrivningarna till varför de kallade till presskonferens. Flodin menar att pressmeddelande och inbjudningar oftast är väl genomarbetade av avsändaren och att innehållet är utformat så att avsändaren får fram de viktigaste aspekterna och ståndpunkterna.¹⁰⁵ Jag anser därför att SLV: s pressinbjudan och pressmeddelande är viktig att analysera för att se hur de framställer informationen om akrylamid.

4.3 Textanalys

Jag har som jag tidigare nämnt valt att analysera texter för att uppnå mitt syfte. En textanalys kan utföras på flera olika sätt. Forskaren Britt Hulten skiljer på två nivåer i metoden;

- Närläsning med små material, enskilda texter och analys som går nära texten.
- Textläsning på strukturnivå med stora material och med syfte att se övergripande mönster och struktur.

Dessa både nivåer kan också förenas och användas parallellt. Massmedieretoriken utgår från texten och söker sig därefter utifrån en analys via texten tillbaka till den situation och det sammanhang som texten kommit till i.¹⁰⁶ Jag kommer att genomföra en närläsning av enskilda texter för att sedan analysera dessa. Det andra alternativet förutsätter att forskaren använder sig av ett stort material, vilket jag inte gör i denna undersökning. När man börjar analysera en specifik företeelse, till exempel ett mediestoff, studerar man inte enbart detta kommunikativa objekt, utan även de strukturer, bilder, referensramar och förförståelse som

¹⁰⁵ Flodin 1997

¹⁰⁶ Hulten, 2 000:9

vi använder oss av för att tolka stoffet. Att analysera innebär alltså att man blir tvungen att analysera hur man tolkar stoffet och varför. Forskaren hamnar i ett reflexivt förhållande, där han/hon i någon utsträckning alltid måste förhålla sig till själva kulturen och samhället.¹⁰⁷ Jag har försökt att ha detta i åtanke när jag gjort min undersökning.

4.4 Analysschema

Jag har utifrån de teoretiska perspektiven som presenterades i teorikapitlet konstruerat en egen retoriskt-kritisk analysmodell som jag har använt mig av vid textanalysen. Jag har formulerat frågorna så att de passar min undersökning och dess syfte. De frågeteman som är uppställda utgår från mina teoretiska perspektiv samt syfte och frågeställningar. För att få svar på hur Livsmedelsverket, Dagens Nyheter och Aftonbladet framställer informationen om akrylamid har jag formulerat följande frågeteman; *kontext* eftersom det är intressant att se i vilket sammanhang de lyfter fram informationen. *Argument* för att se vad det är för information och fakta de framhåller. *Logos/ethos/pathos* för att det är intressant att se hur de tilltalar läsaren. Fortsättningsvis har jag även valt att analysera användandet av *bildspråk* och *ordval* för att se hur de framställer informationen om akrylamid. *Retoriska bevis* för att se hur författarna styrker sina bevis. Slutligen tittar jag på det tema som jag valt att benämna *journalistiska knep* för att se hur de används i mina undersökningsobjekt. Här följer den analysmodell som ligger till grund för mina resultat;

4.4.1 Retorisk-kritisk analysmodell

- **Kontexten**

Framhävs kontexten?

Vilket är textens sammanhang?

- **Argumentationsanalys**

Hur ser textens tes/budskap ut?

Har texten en dold tes? I så fall vilken?

Finns det motstridiga budskap?

Vilka argument stöder tesen?

Hur mycket använder sig talaren av logisk eller skenbart logisk bevisföring?

Saknas någon viktig källa?

¹⁰⁷ Jarlbro m fl. 2 000:79

- **Logos, ethos och pathos**

På vilket sätt kan man se att texten tilltalar logos?

På vilket sätt kan man se att texten tilltalar ethos?

På vilket sätt kan man se att texten tilltalar pathos?

- **Bildspråk och stilanalys**

Hur kan textens stil beskrivas och förklaras?

På vilket sätt använder sig organisationen av bildspråk?

- **Ordvalsanalys**

Hur har man använt sig av begrepp och ord?

- **Retoriska bevis**

Hur har man använt sig av retoriska bevis?

Det vill säga; Återkommande och utvecklade exempel, kvantifiering, isolerade och utvecklade jämförelser, vittnesmål och falskt auktoritetsstöd samt generalisering?

- **Journalistiska knep**

På vilket sätt har man använt sig av förenkling?

På vilket sätt har man använt sig av höjdpunkter?

På vilket sätt har man använt sig av personifiering?

4.5 Tillvägagångssätt

Jag har använt mig av följande tillvägagångssätt vid analys och presentation av de texter som jag undersöker. Först läste jag noga igenom alla texter för att bekanta mig med dem och få en första inblick i vad de handlade om. Därefter började jag med att undersöka de teman och frågor som jag hade ställt upp i ovan analysmodell. Jag undersökte samma tema och ställde samma frågor till en var av texterna. Efter att jag gjorde genomgången valde jag ut de vinklingar/teman som både Aftonbladet och Dagens Nyheter hade gemensamt, för att sedan analysera dem. De är sedan presenterade i resultatanalysen. När det gäller Livsmedelsverkets texter har jag valt att presentera dem utan tema. Jag återkommer till detta i kapitlet för resultat och analys.

4.6 Subjektivitet

Varför är det då intressant att tolka sitt material? Räcker det inte att beskriva ett fenomen för att sedan redovisa resultatet? En stor invändning mot att göra tolkningar är att tolkningen inte blir objektiv. Det är viktigt att komma ihåg att vi människor ständigt tolkar, det vill säga vi ser och uppfattar allt som möter oss som något.¹⁰⁸ Tolkning är på sätt och vis kärnan till all kommunikation, att människor tolkar varandra innebär att de förstår varandra. Det talade och skrivna språket är centralt i förmedlingen och tolkningen av betydelser, därav tolkningstraditionernas inriktning på texter.¹⁰⁹ När en läsare tolkar en text är den tolkningen beroende av vidare kunskaper och uppfattningar, läsaren formas av allmänna ideologier.¹¹⁰ Det går inte att säga att det finns en text som är objektivt given. Istället läses och tolkas texter på olika sätt beroende på vem det är som läser texten. Det är därmed inte sagt att tolkningarna är oändliga utan de är trots allt begränsade till ett antal olika tolkningar. Thavenius menar vidare att texter inte innehåller några oföränderliga egenskaper utan omkonstrueras hela tiden utifrån olika läsarstrategier och på grund av detta är textens möjligheter oändliga.¹¹¹ Ett metodologiskt problem med textanalyser är att man har en tendens att läsa in mer i betydelsen av texten än vad det finns grund för. Visserligen gäller detta problem alla former av vetenskapliga analyser, det vill säga att man bara kan argumenterar för sannolikheten att tolkningarna är riktiga.¹¹² I och med att det är min tolkning i textanalysen så finns det alltid en risk att jag har övertolkat vissa resultat. Jag har försökt förebygga detta metodproblem genom att systematiskt ställa samma frågor till mina undersökningsobjekt.

4.7 Förförståelse

En kvalitativ studie brukar ofta förknippas med att den till en viss del färgas av forskaren då dennes roll är aktiv i undersökningen då hon eller han är mätinstrumentet. Forskarens personliga bakgrund påverkar hur de olika data som samlas in tolkas. Med förförståelse menas den uppfattning man har om det man ämnar undersöka och denna präglas av till exempel egna erfarenheter eller utbildning.¹¹³ Det är oerhört svårt för forskaren att frigöra sig från sina förväntningar, farhågor, åsikter och värderingar. Om man däremot är medveten om att de finns och vilka de är kan forskaren i större grad pröva om sina tolkningar är påverkade av förförståelsen. Därmed blir man mer öppen för andra

¹⁰⁸ Starrin och Svensson 1994:83

¹⁰⁹ Jarlbro m.fl. 2000:77

¹¹⁰ Thavenius 1995:214

¹¹¹ Thavenius 1995:215

¹¹² Heradstveit & Björge 1996:110

¹¹³ Holme & Solvang 1997:95,97

tolkningar.¹¹⁴ Forskaren får inte låta sin förförståelse påverka tolkningarna så att de blir alltför subjektiva eller söka ett alltför uppseendeväckande resultat så att man tar bort information som inte passar in.¹¹⁵ I slutändan är resultatet alltid forskarens tolkning och därför är det viktigt att vara medveten om forskarens förförståelse och eventuella inverkan på arbetet. Upptäckten att akrylamid finns i våra livsmedel är något som berör alla människor, och jag är inget undantag. Det skulle vara omöjligt att inte påverkas av en sådan stor händelse. Mediebevakningen kring upptäckten var mycket omfattande vilket också spelar in. Min förförståelse inför undersökningen var knapphändig. De enda kunskaper jag hade om ämnet akrylamid fick jag i samband med tunnelbygget i Hallandsåsen. När det gäller den förförståelse som jag hade gällande organisationers framställande av information och nyheter så är det mer invecklat. I och med att man dagligen möts av nyheter och information ifrån medier och organisationer så har jag ju en viss förförståelse. Bland annat att det gäller att göra sin röst hörd och att många organisationer tar till många knep för att synas. Dessutom så har jag under mina år som mediestuderande läst om public relations och massmediernas arbetssätt. Jag anser dock att min förförståelse inte varit ett stort problem i min undersökning.

4.8 Undersökningens tillförlitlighet

När det gäller att mäta hur väl forskaren lyckas med sin undersökning finns det två begrepp som är tillämpbara. Det ena begreppet är validitet som kan översättas med giltighet och relevans. Validitet har två betydelser. Definitionsmässig validitet syftar på den operationella definitionens relevans i förhållande till problemställningen. Med andra ord hur väl forskaren har lyckats fånga upp de teoretiska begreppen i själva insamlingen och analysen av empirisk information. Har man undersökt det man syftade till att göra och hur pass väl man besvarat sina frågeställningar? När man presenterar sina resultat är det även viktigt att återknyta till det teoretiska perspektiv man valt att belysa. Jag anser att uppsatsens syfte och frågeställningar har löpt som en röd tråd från teorikapitlets början till analysens slut och att jag har undersökt det jag hade för avsikt att studera.

Det andra begreppet som är relevant i denna diskussion är reliabilitet. Med reliabilitet menas hur pålitlig mätningarna är det vill säga kvaliteten i insamlingen, bearbetningen, analysen av data. Definitionsmässig validitet och reliabilitet utgör tillsammans analysens

¹¹⁴ Starrin, Svensson 1 994:83

¹¹⁵ Holme & Solvang 1997:95,97

validitet.¹¹⁶ Validiteten är överordnad reliabiliteten *"om validiteten är god är också reliabiliteten det. Men är reliabiliteten god är det inte garanti för att validiteten också är det"*.¹¹⁷ Hög reliabilitet förutsätter att man uppnår identiskt resultat om man gjorde om mätningarna vid en annan tidpunkt.¹¹⁸ Eftersom jag har valt en kvalitativ metod nämligen textanalys skulle aldrig någon annan analysera texterna på exakta samma sätt eftersom forskaren fungerar som ett mätinstrument i sig. På grund av att textanalyserna färgas av ens förförståelse går det inte att fastslå att någon annan skulle dra samma slutsatser kring det som jag analyserat. Men jag har försökt motverka dessa problem genom att utgå från ett färdigt analyschema och systematiserat analyserna, vilket jag tror ger en god reliabilitet.

4.9 Sammanfattning av Metodkapitlet

I denna undersökning använder jag mig av en kvalitativ textanalys som metod. Jag har utifrån uppsatsens teori, syfte och frågeställningar konstruerat en retorisk-kritisk analysmodell där jag ställer ett antal frågor till texten. Det empiriska materialet består dels av Livsmedelsverkets pressinbjudan, pressmeddelande och utskrift från presskonferensen i samband med verkets informering av akrylamidupptäckten. Dels av nyhetsartiklar som publicerades i Dagens Nyheter och Aftonbladet om akrylamidupptäckten. Utifrån den metod som jag redovisat genomförde jag textanalysen. I nästa kapitel redogör jag för de resultat som jag kommit fram till samt analysen.

¹¹⁶ Östbye m.fl. m.fl. 1 997:37

¹¹⁷ Svensson & Starrin 2000:209

¹¹⁸ Halvorsen 1 992:42

5 Resultatredovisning och Analys

Innan jag fortsätter med att redovisa resultatredovisning och analys vill jag upprepa avsikten med denna uppsats. Denna uppsats syftar till att belysa hur myndigheten Livsmedelsverket och medierna Dagens Nyheter och Aftonbladet framställer Livsmedelsverkets information att det förekommer akrylamid i vissa livsmedel. För att uppfylla syftet har jag ställt upp två frågeställningar;

- Hur framställer Livsmedelsverket informationen om akrylamidupptäckten i livsmedel?
- Hur framställer Dagens Nyheter och Aftonbladet nyheten om akrylamidupptäckten i livsmedel?

Strukturen på detta kapitel ser ut enligt följande. Inledningsvis kommer jag att presentera och analysera hur Livsmedelsverket framställer sin egen information om akrylamid i livsmedel. Jag kommer att presentera resultaten från Livsmedelsverket genom följande retoriska strategier, *Kontext*, *Argument* och *bevis* samt *Stil, språk och ordval*. Jag kommer sedan att presentera hur Dagens Nyheter och Aftonbladet framställer nyheten om akrylamid i livsmedel. Till sist kommer jag att resonera kring de likheter och skillnader jag kan se utifrån hur de olika undersökningsobjekten har framställt informationen om akrylamid.

5.1 Resultat Livsmedelsverket

Kontext

I pressinbjudan framhävs kontexten till viss del. De nämner att de har funnit ett ämne, att detta ämne orsakar cancer, att det bildas vid tillverkning av en rad livsmedel och att det är ett globalt problem.¹¹⁹ De nämner dock inte det kanske viktigaste i sammanhanget, nämligen vad det är för ämne som de har upptäckt. Att beskriva kontexten kan hjälpa läsaren att se en händelse som en del av ett större sammanhang, och därmed kan budskap och handlingar framföras som naturliga och självklara.¹²⁰ Genom att de inte berättar vilket ämne det är kan det vara svårt att få hela sammanhanget. Retoriken fungerar som ett medel för aktörer i konkreta sociala kontexter att manipulera språket utifrån bestämda intentioner för att uppnå retoriska vinster.¹²¹ Utelämnandet av ordet akrylamid kan mycket väl ses som en retorisk strategi för att väcka nyfikenhet och uppmärksamhet hos mottagarna. I

¹¹⁹ Se Livsmedelsverkets pressinbjudan

¹²⁰ Heradstveit & Björge 1996:97

¹²¹ Ibid.

pressmeddelandet framkommer sammanhanget. Livsmedelsverket berättar att akrylamid bildas vid matlagning och att det är vanligt i många livsmedel.¹²² På presskonferensen framkommer även kontexten tydligt. Genom att de redogör för uppkomsten av ämnet akrylamid, vilka konsekvenser ämnet har och i vilket sammanhang.¹²³ På detta sätt får läsaren en god uppfattning om kontexten. En tydlig framställning av kontexten leder till större förståelse av helheten.¹²⁴

Argument och bevis

I de texter jag analyserat så är tesen ”*upptäckten att akrylamid bildas i vissa livsmedel och att detta ämne kan orsaka cancer*”. Jag har även kunnat urskilja ett flertal budskap såsom att allmänheten inte ska ändra sin livsstil, att det är hälsosamt att äta mycket frukt, fiberrik mat och spannmål samt onyttigt att äta feta och brända produkter. De argument som stödjer tesen består av genomförd forskning och studier som konfirmerar förekomsten av akrylamid i livsmedel. Att upprepa flera spridda belegg för sin sak kan ses som ett retoriskt bevis för att styrka och underbygga det man vill säga.¹²⁵ Detta gör de genom att presentera resultat från tidigare studier samt från studier som de själva genomfört. På så sätt ökar förtroendet för det som förmedlas.

Jag har även funnit en del motstridiga budskap. För det första, Livsmedelsverket skriver i inbjudan att ”... *upptäckten av höga halter i baslivsmedel kommer att ha betydelse för matproduktion och konsumtion*”.¹²⁶ Trots detta så vidtar de inga åtgärder när det gäller att förbjuda vissa berörda livsmedel. I presskonferensen ger man heller inget större sken av att allmänheten bör sluta äta dessa livsmedel. Till exempel säger Livsmedelsverket såhär; ”... *man ska inte ändra sina matvanor radikalt för det här*”... ”*jag skulle inte låta mina barn äta väldigt mycket av chips men definitivt lite grann*”.¹²⁷ Ytterligare ett motstridigt budskap är att de i pressmeddelandet skriver ”*upptäckten att akrylamid bildas vid tillagning i mat är en helt ny kunskap*”.¹²⁸ På presskonferensen å andra sida uttrycks att ”*akrylamid i mat är inget nytt problem, det har funnits med i maten sedan vi började baka...*”¹²⁹ Ett tredje motstridigt budskap är att de berättar att bröd innehåller akrylamid som i förlängningen kan ge upphov till cancer. Samtidigt så förespråkar de ”*ät mer fiberrik mat och spannmålsprodukter... Ett högt intag av dessa produkter är*

¹²² Se Livsmedelsverkets pressmeddelande

¹²³ Se Livsmedelsverkets presskonferens ”utskrift”

¹²⁴ Heradstveit & Björge 1996:97

¹²⁵ Hart 1999: 87-89

¹²⁶ Se Livsmedelsverkets pressinbjudan

¹²⁷ Se Livsmedelsverkets presskonferens ”utskrift”

¹²⁸ Se Livsmedelsverkets pressmeddelande

¹²⁹ Se Livsmedelsverkets presskonferens ”utskrift”

nyttigt".¹³⁰ Att en myndighet går ut med motstridiga budskap leder till förvirring och undergräver trovärdigheten.¹³¹ Min tolkning är att de motstridiga budskapen kan vara en kombination av att de inte samordnat sin information tillräckligt och att själva ämnets komplexitet gör det svårt att vara enhetlig i informationen. Oberoende vilka skäl som ligger bakom motstridigheterna så leder det till förvirring hos dem som tar emot informationen.

Livsmedelsverket använder sig även av isolerade jämförelser då de hänvisar till Hallandsåsen och den effekt akrylamid hade.¹³² Genom att hänvisa till en händelse som alla känner till så blir läsaren mer införstådd i vad som sägs.¹³³ De använder också utvecklade jämförelser som i följande mening, *"det är stor skillnad till vad livet självt har att erbjuda, ni har säkert hört att en tredjedel av alla människor får cancer någon gång under sitt liv"*. Genom att ställa akrylamidrisken i relation till "livets egna risker" så blir själva risken mer förstäligen för läsaren. En teknik som ger författaren en psykologisk referenspunkt genom att strukturera argumentet utifrån familjära linjer.¹³⁴ De använder också vittnesmål när de refererar till andra forskare som även de stöder deras tes.¹³⁵ Att referera till andra respekterade källor leder till att budskapet blir mer trovärdigt.¹³⁶ Livsmedelsverket använder sig också av generalisering, ett retoriskt bevis för att påpeka att flera är av samma åsikt.¹³⁷ De upprepar till exempel att *"vi alla måste hjälpas åt"*, *"vi vet att detta är ett problem som rör alla, nationellt som internationellt"*.¹³⁸

Stil, språk och ordval

Användandet av ord skiljer sig om man jämför pressinbjudan och pressmeddelandet med presskonferensen. I de två första texterna är stilen ledig, förklarande och koncis. Till skillnad från presskonferensen där språket är formellt och mer forskarinriktat i större utsträckning. Ett syfte för att använda sig av en viss typ av språk kan vara att Livsmedelsverket vill framställa sig själva som kunniga experter. De använder sig av komplicerade fackspråks begrepp som *metaboliserar*, *genotoxiskt*, *nervotoxiskt* och *ackumuleras*.¹³⁹ I vissa fall förklarar de dock vad orden betyder. Heath menar att människor använder en viss terminologi för att reglera sitt beteende och åsikter och samtidigt påverka andras

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Flodin 1 999:16

¹³² Se Livsmedelsverkets presskonferens "utskrift"

¹³³ Hart 1999: 87-89

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Se Livsmedelsverkets presskonferens "utskrift"

¹³⁶ Hart 1999: 87-89

¹³⁷ Bergström och Boreus 2 000:90

¹³⁸ Se Livsmedelsverkets presskonferens "utskrift"

¹³⁹ Ibid.

beteende och åsikter.¹⁴⁰ Gemensamt för alla texterna är att de upprepade gånger endast fokuserar på ett par specifika livsmedel som innehåller akrylamid. Produkterna potatis, chips, pommes frites samt kakor och bröd förekommer flitigt. Tilläggas bör att det är avsevärt många fler livsmedel som innehåller akrylamid. Hur kommer det sig då att de endast väljer att lyfta fram dessa produkter? Min tolkning är att de väljer att fokusera på ett fåtal nyckellivsmedel som vanliga människor tycker om och känner till för att få så stor uppmärksamhet som möjligt, samt för att människor ska kunna relatera till de olika riskerna.

I pressinbjudan finns det en dramatisk ton med mycket starka och värdebetonade ord. De skriver att forskare har funnit ett ämne som kan orsaka cancer, att halterna är höga, att forskarrönen kommer att ha betydelse internationellt för såväl riskvärdering, matproduktion som konsumtion.¹⁴¹ Det är dock det enda Livsmedelsverket berättar om varför de kallar till konferensen. Orden är starkt pathosbetonade i och med den betydelse de har. Med pathos avses de känslor som en talare försöker väcka hos sina åhörare och utnyttja för att övertyga dem.¹⁴² Detta tolkar jag som att de ville skapa uppmärksamhet för sin presskonferens. Den stil som används i presskonferensen kan istället beskrivas mer sakligt och utan värdeladdade ord. Man är konkret och förklarande. Livsmedelsverket tilltalar i många fall mottagaren i kraft av den trovärdighet som de besitter som myndighet. Till exempelvis då de direkt riktar sig till producenter, grossister och universitet och förklarar vad de bör vidta för åtgärder.¹⁴³ På detta sätt framgår deras ethos som rådgivande och förmyndigande.¹⁴⁴ Presskonferensen kan beskrivas som att den går i en positiv ton. Man framhåller att upptäckten är goda nyheter, att kunskapen kan användas till att förklara en del befintliga cancerrisker och vilka lösningar som måste genomföras för att "vi" tillsammans ska lösa akrylamidproblemet.¹⁴⁵ Detta ser jag som en retorisk teori. Genom att lyfta fram vissa fakta och åsidosätta andra söker organisationen att framhäva sin sak på det bästa sättet. Berger och Luckman anser att verkligheten skapas och upprätthålls genom språket eftersom språket utrustar verkligheten med mening.¹⁴⁶ På detta sätt förmedlar Livsmedelsverket ett positivt budskap trots att själva upptäckten i sig är skrämmande för många. "Organisationer syftar till att fastställa betydelse och mening genom att

¹⁴⁰ Heath 1 994:144

¹⁴¹ Se Livsmedelsverkets pressinbjudan

¹⁴² Bergström och Boreus 2 000:90

¹⁴³ Se Livsmedelsverkets presskonferens "utskrift"

¹⁴⁴ Bergström och Boreus 2 000:90

¹⁴⁵ Se Livsmedelsverkets presskonferens "utskrift"

¹⁴⁶ Elwood 1 995:6

argumentera för saker som skapar fördelar för den egna organisationen”, menar Sproule.¹⁴⁷ I detta fall är det viktigt att Livsmedelsverket får gehör för sitt budskap så att allmänheten förstår vikten av att lösa akrylamidproblemet.

Jag har inte funnit några ironiska uttryck och användandet av metaforer är ovanligt. Endast vid ett tillfälle uttrycks en metafor ”*ingen vill svälja mygg och sila kameler*”, vilket jag tror vi har gjort när det gäller tidigare upptäckter.¹⁴⁸ Metaforer är en utsaga där man menar något annat än den utsagan rent bokstavligen uttrycker.¹⁴⁹ Denna metafor tycker jag säger väldigt mycket. Jag tolkar det som att det är kritik ställd både mot sig själva och mot andra som varit inblandade vid tidigare upptäckter.

5.2 Resultat Tidningarna

Jag har valt att redovisa min resultatanalys av tidningarna genom olika teman som båda tidningarna behandlar. Detta för att på ett mer intressant och överskådligt sätt redogöra för dem i min analys. Jag har i min analys kunnat urskilja fyra teman som båda tidningarna skriver om. Jag har valt att benämna dem, *Upptäckten av ämnet akrylamid*, *Ifrågasättande av livsmedelsverkets larm*, *Konsekvenser för livsmedelsindustrin* och det fjärde temat *Forskarstudent Eden Tareke*. Efter presentationen av de olika temana diskuterar och sammanfattar jag mina resultat av tidningarna. Kapitlet avslutas med ett avsnitt där jag jämför Livsmedelsverkets och tidningarnas sätt att framställa informationen om akrylamid.

5.2.1 Tema 1, *Upptäckten av ämnet akrylamid*

Kontext

DN¹⁵⁰

Det sammanhang som beskrivs är att svenska forskare gjort själva upptäckten och hur det upptäcktes. Att framhäva kontexten bidrar till att läsaren kan se det som beskrivs i ett större sammanhang.¹⁵¹ Det lyckas DN med att göra. En intressant iakttagelse är att de framhåller ämnet akrylamids tidigare koppling till Hallandsåsen tydligt.

¹⁴⁷ se Fredrikson 2 001:5 om Sproule

¹⁴⁸ Se Livsmedelsverkets presskonferens ”utskrift”

¹⁴⁹ Heradstveit & Björge 1 996:74, 101

¹⁵⁰ Se Dagens Nyheters artiklar 1, 5

¹⁵¹ Heradstveit & Björge 1996:97

AB¹⁵²

Det mest framträdande sammanhang som beskrivs är att ämnet akrylamid tidigare orsakade stor skandal i samband med tunnelbygget i Hallandsåsen. Kontexten i övrigt framkommer inte. Att inte framhäva kontexten kan enligt Heradsveit & Björge vara en retorisk strategi.¹⁵³

Argument och bevis

DN¹⁵⁴

Tesen i artiklarna är själva ”*upptäckten av det cancerframkallande ämnet akrylamid i baslivsmedel*”. De argument jag funnit som stödjer tesen är refereringar till tidigare undersökningar bland annat djurstudier. De återkommer till att upprepa hur forskarna upptäckte akrylamid i livsmedel och vilken forskning som bedrivits. Att upprepa är en retorisk strategi som bidrar till att författaren får totalitet genom att presentera spridda belägg för samma sak.¹⁵⁵ Intressant är att man påpekar att ämnet upptäcktes redan i fjol men att de samtidigt betonar att detta är en ny upptäck. Man refererar även till Hallandsåsen och vilka ödesdiga konsekvenser ämnet hade på människor som var i kontakt med akrylamid. Detta kan också ses som en retorisk strategi som kallas isolerade jämförelser. Genom att referera till något som läsaren känner igen sedan tidigare förtydligas den nya informationen.¹⁵⁶

I artiklarna hänvisar och intervjuar de andra forskare, experter och representanter från livsmedelsbranschen. Tidningen använder vittnesmål för att bekräfta artikelns tes.¹⁵⁷ I artiklarna så gör man en förenkling då man förklarar hur höga halter som livsmedel innehåller och hur höga halter som en människa får i sig. Fakta som är mycket komplicerade att förmedla. Nohrstedt menar att medierna ofta brister i förmåga att förmedla så kallad riskinformation. Eftersom det ämne som ska förklaras ofta är mycket komplicerat vilket inte alltid är förenligt med nyhetsjournalistik.¹⁵⁸ Genom att förenkla ett komplicerat ämne gör man det lättare för läsaren att förstå problemet.¹⁵⁹ Jag anser att DN lyckas bra med att förenkla i detta sammanhang. Journalister blir ofta kritiserade för att de förkortar och vinklar nyheten på ett sätt som inte stämmer med verkligheten.¹⁶⁰ I detta fall anser jag att tidningen gör rätt att förenkla. Fakta om akrylamid och dess verknings

¹⁵² Se Aftonbladets artiklar 1,5

¹⁵³ Heradsveit & Björge 1996:97

¹⁵⁴ Se Dagens Nyheter artiklar 1,5

¹⁵⁵ Hart 1999:87-89

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Nohrstedt 2 000:208

¹⁵⁹ Hadenius och Weibull 2 000:371

mycket invecklat och att Dagens Nyheter lyckas att förenkla så att informationen blir begriplig ser jag som positivt. Detta stämmer överens med Hvitfelts resonemang som går ut på att journalister ibland måste förenkla innehållet så att komplicerade skeenden kan göras begripliga.¹⁶¹

AB¹⁶²

I Aftonbladets artikel är tesen att "*chips, pommes frites och annan stärkelserik mat innehåller cancerframkallande ämnet akrylamid*". Tesen underbyggs genom att de nämner hur akrylamid bildas, genom upphettning av till exempel stärkelserik mat. I artiklarna används återkommande exempel, då de upprepade gånger förklarar hur akrylamid upptäckt och framförallt i vilka livsmedel som innehåller ämnet. Genom att belysa flera spridda belägg för nyheten blir den mer trovärdig.¹⁶³ De använder också isolerade jämförelser när de redogör för hur akrylamid läckte ut vid tunnelbygget i Hallandsåsen. Ett viktigt retoriskt knep då man hänvisar till en händelse som läsaren kan återknyta till.¹⁶⁴ Slutligen använder de också ett flertal vittnesmål bestående av forskare, experter och representanter från livsmedelsbranschen. Genom att referera till respekterade källor får författaren tyngd i sitt resonemang.¹⁶⁵ Man använder sig även av kvantifiering, en teknik då man använder sig av konkret uppräknings för att ge en känsla av substans.¹⁶⁶ I artikeln är det fokus på siffror, i form av haltdata samt hur många som insjuknar av akrylamidrelaterad cancer.

Stil, språk och ordval

DN¹⁶⁷

Stilen och språket kan beskrivas som enkel och ledig. De innehåller få värdeladdade ord. De redogör sakligt och konkret för hur ämnet akrylamid upptäckts. Utifrån detta kan man säga att texten i helhet tilltalar logos.¹⁶⁸ Ett visst inslag av pathosbetonade ord har jag dock funnit, det är ord som är känsloladdade.¹⁶⁹ De använder ord som cancer, cancerlarm och cancerframkallande, men framförallt så adresserar man nyheten som den farliga maten.

¹⁶⁰ Hadenius och Weibull 2 000:340

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Se Aftonbladets artiklar 1,5

¹⁶³ Hart 1999:87-89

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Se Dagens Nyheter artiklar 1,5

¹⁶⁸ Bergström och Boreus 2 000:90

¹⁶⁹ Ibid.

AB¹⁷⁰

I artiklarna används värdeladdade ord. De använder ord såsom extrem, skyhöga, alarmerande, larm. Detta kan sägas tilltala pathos.¹⁷¹ Språket är mycket enkelt och ledigt. Stilen känns dramatisk då de betonar att det är livsmedel som är ”*avgörande för vår överlevnad*” som innehåller akrylamid. Att använda sig av dramaturgi gör att texten blir mer intresseväckande och upplevelserikt.¹⁷² Man benämner nyheten om akrylamid som cancerlarmet eller cancermaten. Det är stort fokus på vilka specifika livsmedel som innehåller akrylamid, dessa produkter nämner de upprepade gånger. Till exempel, chips, pommis frites och potatis omtalas ofta.

5.2.2 Tema 2, Ifrågasättande av Livsmedelsverkets larm

Kontext

DN¹⁷³

Kontexten framhävs genom att beskriva varför Livsmedelsverket larmar. Det sätts också i relation till andra larm som verket har gått ut med. Genom att de förklarar hela sammanhanget så kan skeenden förstås på ett tydligare sätt.¹⁷⁴ De refererar även till tidigare publicerade artiklar.

AB¹⁷⁵

Kontexten framgår genom att de beskriver hur det kommer sig att Livsmedelsverket larmar. Att ge en fullständig bild av kontexten leder till att budskapet uppfattas som trovärdigare och att det inte ifrågasätts.¹⁷⁶

Argument och bevis

DN¹⁷⁷

De teser jag funnit är ”*larm gör oss förbryllade*” samt att ”*livsmedelsverket inte ändrar sina rekommendationer trots upptäckten av akrylamid*”. Teserna kan beskrivas som ifrågasättande. Det finns flera argument som författarna stöder sin tes med. De ifrågasätter de fakta som verket

¹⁷⁰ Se Aftonbladets artiklar 1, 5

¹⁷¹ Bergström och Boreus 2 000:90

¹⁷² Nordlund 1994:20, 136a

¹⁷³ Se Dagens nyheter artiklar 2, 4, 6

¹⁷⁴ Heradstveit & Björge 1 996:97

¹⁷⁵ Se Aftonbladets artiklar 3,4, 6,9,10,14

¹⁷⁶ Heradstveit & Björge 1 996:97

¹⁷⁷ Se Dagens Nyheter artiklar 2, 4, 6

har presenterat och menar på att det är otillräckligt. Detta är ett typiskt fall på återkommande exempel, en retorisk strategi som syftar till att förstärka huvudargumentet i texten.¹⁷⁸ De pekar på alla andra risker som finns i samhället såsom mobiltelefon, svenska kärnkraftverken, ultraviolett strålning, solen och rökning. I relation till dessa risker så kan man fråga sig hur farlig akrylamiden egentligen är? Att använda sig av utvecklade jämförelser är en retorisk strategi som hänvisar till en psykologisk referenspunkt.¹⁷⁹ Genom att sätta akrylamidrisken i relation till andra kända risker runtomkring oss så kan läsaren förstå sammanhanget. Ytterligare ett retoriskt bevis som används är kvantifiering. När de jämför akrylamid faran med andra risker i samhället fokuserar de på att nämna antalet cancerfall som är kopplade till den speciella risken. Till exempel, akrylamid leder till 700, tobaksrökning till 10 000 och medicinsk strålning till 210 cancerfall per år. Detta för att sätta akrylamid risken i relation till något som redan är en känd fara för oss. Genom att kvantifiera ger författaren en känsla av substans.¹⁸⁰

I artiklarna argumenteras det även för att det är alldeles för tidigt för Livsmedelsverket att gå ut så dramatiskt innan de har låtit fler forskare bekräfta deras upptäckt. Tidningen riktar även stark kritik för att det tog 22 timmar från det att Livsmedelsverket bjöd in till presskonferensen till dess att de fick reda på vad den skulle handla om. Utifrån detta kan man säga att Livsmedelsverkets förtroende ifrågasätts. De olika ifrågasättandena styrks av ett flertal källor, så kallade vittnesmål. Alltifrån nutritionsepedimilog och professor i socialpsykologi till forskare från Livsmedelsverket uttalar sig. Genom att citera respekterade källor får författaren tyngd i sitt resonemang.¹⁸¹

AB¹⁸²

Teserna består av ”*är maten farlig ska den borf*” samt att ”*larmet är obegripligt*”. De argument som stöder teserna uttrycker tvivel om Livsmedelsverket trovärdighet. De menar att Livsmedelsverket ger motsägelsefulla budskap, genom att först larma om att vissa livsmedel innehåller det giftiga ämnet akrylamid och sedan inte genomföra några åtgärder för att stoppa försäljning av dessa livsmedel. Ett vanligt förekommande problem är att myndigheterna går ut med motstridiga budskap vilket leder till förvirring och undergräver trovärdigheten.¹⁸³ Detta återspeglas i Aftonbladets artiklar. Ett annat motsägelsefullt

¹⁷⁸ Hart 1999:87-89

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Se Aftonbladets artiklar 3,4, 6,9,10,14

¹⁸³ Flodin, 1 999:16

budskap som de ifrågasätter är att Livsmedelsverket menar att man ska äta hårt bröd med fibrer som kan motverka cancer, men samtidigt så innehåller hårt bröd akrylamid som kan ge cancer. Man undrar därför vad man ska tro på och hur farlig akrylamid egentligen är. De argumenterar för att forskarna kanske inte är riktigt säkra på sina resultat, eftersom tidigare forskning bara visat att råttor fått cancer. Alla dessa argument är återkommande exempel som används av författaren för att styrka sin tes.¹⁸⁴ De framför även ett antal konspirationsteorier vilket jag anser kan vara en konsekvens av att Livsmedelsverket inte varit fullständiga och tydliga i sin information. Ett argument är att Livsmedelsverket endast går ut med ett larm för att få extra anslag med pengar till forskning. Ett annat menar på att försäljningen av de farliga livsmedlen inte stoppas för att det skulle drabba livsmedelsindustrin och handeln så hårt. Aftonbladet skriver bland annat följande; ”*det är inte bra med överdrivna larm, de skapar uppmärksamhet åt den som larmar men skapar onödigt oro och urholkar tilltron*”. Nohrstedt menar att medierna kan bidra till att undergräva förtroende för myndigheten såväl genom att okritiskt vidarebefordra budskapen, som genom att utsätta myndigheternas utsagor för kritisk granskning.¹⁸⁵

Aftonbladet använder också jämförande exempel då de belyser tidigare larm som Livsmedelsverket gått ut med, larm om olivrestoljor och fisk i Östersjön. På detta sätt får läsaren en bild av sammanhanget.¹⁸⁶ De vittnesmål man använder sig av är ”*vanliga Stockholmare*”, som de tillfrågat vad de tycker om Livsmedelsverkets larm. Ett vittnesmål som används är starkt kritisk mot livsmedelsverket. Författarna berättar att ”*professorn själv skapat rubriker om cancer risker med mat, som han sedan själv tonat ned eller denenterat*”. Genom att hänvisa till kända och respekterade källor så blir trovärdigheten för argumenten tydligare. Om man däremot refererar till lågt ansedda källor så kan det ge motsatta effekt på nyhetens trovärdighet.¹⁸⁷ I detta fall så anser jag att Aftonbladet genom att citera en professor som tidigare är känd för att ta tillbaka det han säger, minskar trovärdigheten för artikeln. De tenderar även att kvantifiera de källor som är kritiska till Livsmedelsverket, man benämner dessa som ”*många orkar inte bry sig*”, ”*en del är klart oroad*” och ”*flera forskare anser*”. Detta kan även tolkas som falskt auktoritetsstöd eftersom de inte redogör för vilka dessa personer är.

188

¹⁸⁴ Hart 1999:87-89

¹⁸⁵ Nohrstedt 2000:208

¹⁸⁶ Hart 1 999:87-89

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Bergström och Boreus 2 000:92

Stil, språk och ordval

DN¹⁸⁹

Stilen är enkel och ledig. Förekomsten av värdeladdade ord är få, texterna kan i större utsträckning säga tilltala logos i det avseende att de relativt sakligt redogör för sina argument.¹⁹⁰ De ord som är vanligt förekommande är den farliga maten, larm och risker. Man använder sig också av dysfemism, en retorisk teknik då man använder ett grövre ord för att skapa en negativ association.¹⁹¹ Till exempel så skriver de ”*krossa allmänhetens förtroende*”, ordet *krossa* är väldigt starkt. Även ordet ”*knäpptyst*” när man beskriver det informationsvakuum som uppstod kan ses som en dysfemism. Man använder sig av ironi som i följande stycke; ”*tidningen har hotat att dra in publiceringen om detaljer från studien läcker ut*”. *Tur att redaktören inte såg den direktsända presskonferensen i svensk TV*”. Ironi är en stilistisk strategi för att förmedla vad man vill säga.¹⁹²

AB¹⁹³

Artiklarna är skrivna med en informell stil och tonen är väldigt dramatisk. Jag har inte funnit några metaforer, en retorisk strategi där man menar något annat än utsagan rent bokstavligen betyder.¹⁹⁴ Däremot använder författaren ofta ett bildligt språk som till exempel, höjde på ögonbrynen, inte ha så mycket på fötterna, därför kommer vi att skjuta budbäraren (Livsmedelsverket) och kräva bevis av forskarna tills de dukar under. De ord som förekommer upprepade gånger är oro, misstro, skepsis, obegripligt, överdrivet och vilseledande. Dessa ord används för att ifrågasätta larmet. Det är ord som är värdeladdade och som är pathosbetonade.¹⁹⁵ Det finns även fall av ironi, till exempel att ”*chips är lika farligt som att åka ner till Båstad och gnaga i sig Rhoca Gil direkt från tunnelväggen*”. Ironi används som en retorisk strategi för att spetsa till det man vill ha sagt.¹⁹⁶ Man använder på flera ställen grövre ord för att beskriva Livsmedelsverkets larm, till exempel giftavslöjandet, väsentligt sinnessjuka ämnet akrylamid. Detta kallas för dysfemism och är ett retoriskt stilknep för att skapa mer negativa associationer till det man vill beskriva.¹⁹⁷

¹⁸⁹ Se Dagens Nyheters artiklar 2, 4, 6

¹⁹⁰ Bergström och Boreus 2 000:90

¹⁹¹ Heradstveit & Björge 1996:78

¹⁹² Heradstveit & Björge 1996:80

¹⁹³ Se Aftonbladets artiklar 3,4, 6,9,10,14

¹⁹⁴ Heradstveit & Björge 1 996:74, 101

¹⁹⁵ Bergström och Boreus 2 000:90

¹⁹⁶ Heradstveit & Björge 1996:80

5.2.3 Tema 3, Konsekvenser för livsmedelsbranschen

Kontext

DN¹⁹⁸

Den kontext som framhävs är av ekonomisk karaktär. Sammanhanget framgår genom att det förklaras varför aktiekursen för chipsföretagen sjönk. En bra framställning av kontexten kan göra man ser nyheten i ett större sammanhang.¹⁹⁹

AB²⁰⁰

I artiklarna framgår den bakomliggande kontexten genom att man refererar till gårdagens cancerlarm. Förklarandet av kontexten leder till att händelsen uppfattas som naturlig och minskar dessutom chansen att händelsen ifrågasätts.²⁰¹

Argument och bevis

DN²⁰²

Tesen i artikeln är ”att aktiekursen för Chips AB störtök med 15 procent och att försäljningen kommer att minska drastiskt”. Detta stödjer man genom att poängtera att eftersom chips innehåller ämnet akrylamid kommer människor att sluta köpa den varan. I artikeln finns ett flertal vittnesmål som styrker tesen och argumenten. VD för OLW, aktieanalytiker på Nordea, samt representanter från Burger King och McDonalds uttalar sig om hur de ser på branschens möjligheter för överlevnad. Dessa källor kan även ses som återkommande exempel, i och med att varje källa bekräftar och stärker artikelns tes.²⁰³

AB²⁰⁴

Tesen i Aftonbladets artiklar skiljer sig från DN. Här är tesen ”att avslöjandet chockar chipsindustrin”. Detta stöds endast genom att de berättar att livsmedelsbranschen kallades till ett hastigt krismöte på Livsmedelsverket och att de där blev undermåligt informerade. Det framgår även att branschen sedan chockades. Några bevis för detta framhålls dock inte. Man skriver också att aktiekursen för Chips Scandinavian rasade. I Aftonbladets artiklar förekommer vittnesstöd, då namngivna källor bekräftar tesen.²⁰⁵ De uttalade källor som

¹⁹⁷ Heradstveit & Björge 1996:78

¹⁹⁸ Se Dagens Nyheters artikel 3

¹⁹⁹ Heradstveit & Björge 1996:97

²⁰⁰ Se Aftonbladets artiklar 2,8

²⁰¹ Heradstveit & Björge 1996:97

²⁰² Se Dagens Nyheters artikel 3

²⁰³ Hart 1 999:87-89

²⁰⁴ Se Aftonbladets artiklar 2,8

²⁰⁵ Hart 1 999:87-89

finns är representanter för OLW och Estrella och McDonald's. Det förekommer även falskt auktoritetsstöd, att författaren refererar till någon utan ange vilka.²⁰⁶ Man hänvisar till "tillverkarna", "chipsindustrin" och "hela livsmedelsbranschen" utan att nämna vilka de syftar på. Dessutom så använder man sig av generalisering då man skriver "alla andra i branschen". Detta för att ge sken av att alla är av samma åsikt.²⁰⁷

Stil, språk och ordval

DN²⁰⁸

Stilen är enkel och lättläst. Man använder ord som till exempel chips "dippade" på börsen för att beskriva aktieraset. Ordet "graverande" används för att understryka allvaret. Man väljer även att åtskilja de olika chipsen som finns på marknaden genom att skriva goda respektive onda chips. Man fortsätter även att benämna de berörda livsmedlen som "den farliga maten". Ordet "störtök" kan betraktas som en dysfemism. Ett stilknep för att ge mer tyngd åt det man vill beskriva.²⁰⁹ Dessa ord förmedlar olika värden och kan utifrån detta även sägas tilltala pathos.²¹⁰

AB²¹¹

Stilen i Aftonbladets artiklar är enkel och informell. Många av de ord, uttryck och beskrivningar som finns med är dramatiska. De skriver att "framtiden för flera stora livsmedelskoncerner kan stå på spel", samt att "ännu vet ingen hur människors matvanor kommer att påverkas". Man nämner även att "företaget OLW har 150 anställda", som för att ge läsaren en uppfattning om hur många som kan påverkas av en eventuell konkurs. Att använda sig av en dramatisk stil i texten kan göra den mer spännande och intressant. Det kan också bli ett problem speciellt när man ska förklara och förmedla mer komplicerade sammanhang.²¹² Tidningen använder sig av orden chockar, katastrof, skakad, överraskad och alarmerande när de beskriver livsmedelsbranschens reaktioner. Dessa är starkt värdebetonade ord som används för att övertyga sina läsare.²¹³

²⁰⁶ Bergström och Boreus 2 000:92

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Se Dagens Nyheters artikel 3

²⁰⁹ Heradstveit & Björge 1 996:78

²¹⁰ Bergström och Boreus 2 000:90

²¹¹ Se Aftonbladets artiklar 2,8

²¹² Nordlund 1 994:20, 136a

²¹³ Bergström och Boreus 2 000:90

5.2.4 Tema 4, Forskarstudent Eden Tareke

Kontext

DN²¹⁴

Sammanhanget framgår genom att de hänvisar till veckans cancerlarm samt att det är Eden Tareke som gjorde upptäckten. Genom att författaren förklarar sammanhanget så förstår läsaren nyheten i sin helhet.²¹⁵

AB²¹⁶

Kontexten framgår tydligt då de berättar att forskaren Eden Tareke är doktoranden bakom laboratoriefyndet av akrylamid. I och med den goda framställningen av kontexten ökar förtroendet för nyheten.²¹⁷

Argument och bevis

DN²¹⁸

Tesen är att cancerlarmet om chips och andra matvaror har blivit ett hot mot den fortsatta karriären för forskaren bakom upptäckten. Man underbygger tesen genom att berätta att eftersom rapporten om upptäckten inte har blivit granskad av andra forskare så kommer den heller inte att publiceras i en vetenskaplig tidning. Att få sina forskningsresultat publicerade är ett måste för att Tareke skall kunna ta sin doktorsexamen. Man hävdar också att Tareke uppfattas som oseriös inom den vetenskapliga branschen för att ha offentliggjort resultat innan den verifierats. I artikeln använder författaren på detta sätt utvecklade exempel. De berättar att Tareke var ensam om upptäckten, att hon kommer från Eritrea och vad hon jobbat med i Sverige. Man redogör för hennes väg mot upptäckten. Att göra utvecklade exempel är en retorisk strategi som bidrar till att läsaren får en helhets bild av det författaren försöker förmedla.²¹⁹ Själva innehållet i texten där man endast fokuserar på en person är en sorts personifiering. Den metoden används för att uppnå en starkare och mer förtroendegivande koppling i artikeln.²²⁰

²¹⁴ Se Dagens Nyheters artikel 7

²¹⁵ Heradstveit & Björge 1996:97

²¹⁶ Se Aftonbladets artiklar 11, 12, 13

²¹⁷ Heradstveit & Björge 1996:97

²¹⁸ Se Dagens Nyheters artikel 7

²¹⁹ Hart 1 999:87-89

²²⁰ Hadenius & Weibull 2 000:371

AB²²¹

I Aftonbladets artiklar kan man urskönja två teser, ”*Tareke gjorde upptäckten och låter sina barn äta chips*” samt ”*karriären är hotad för Tareke*”. Tidningen styrker den första tesen genom att berätta om hennes väg mot upptäckten av ämnet akrylamid. De poängterar även att hon låter barnen äta Happy Meal och chips, fast bara någon gång ibland. Argumenten för att hennes karriär är hotad består av att upptäckten inte kommer att bli publicerad i en vetenskaplig tidskrift, på grund av att de redan är offentliggjorda. Argumenten som används är utvecklade exempel som bidrar till att läsaren får större förståelse för sammanhanget och nyheten.²²² Tidningen har dock inte med källor från tidskriften som styrker att resultaten inte publiceras. Avsaknaden av källor leder till att argumenten inte blir lika trovärdiga.²²³ I och med att man låter forskaren bakom upptäckten uttala sig om att man kan äta chips så blir ett indirekt budskap i artikeln att det går bra att äta det. Artiklarna kan även beskrivas som personifierande eftersom den endast cirkulerar kring Tareke.²²⁴

Stil, språk och ordval

DN²²⁵

Stilen kan beskrivas som tillgänglig och lättförståelig. I artikeln används ord som hot, brännmärkt, braskande och brakade hysterin loss. Starkt värdebetonade som tilltalar pathos.²²⁶ Genom att de använder dessa ord så känner man empati för Tareke.

AB²²⁷

Stilen är mycket bildlig och talande. Genom flera direktcitat av Tareke får man veta vad hon tänker. Författare beskriver skeenden med ett bildligt språk. Exempelvis, ”... *skrattar hon, och rynkar på näsan*”, ”... *insåg att de var något stort på spåren*” och meningen ”... *sköt värdena i takef*”. Artikeln innehåller även värdeladdade ord som till exempelvis; spännande och hotas. Dessa ord används av författaren för att på ett mer övertygande sätt förmedla sitt budskap.²²⁸ Den dramatiska tonen i artikeln kan exemplifieras av att de först beskriver att det var Tareke som gjorde den viktiga upptäckten. Därefter bryter de av med meningen,

²²¹ Se Aftonbladets artiklar 11, 12, 13

²²² Hart 1 999:87-89

²²³ Ibid.

²²⁴ Hadenius & Weibull 2 000:371

²²⁵ Se Dagens Nyheter artikel 7

²²⁶ Bergström och Boreus 2 000:90

²²⁷ Se Aftonbladets artiklar 11, 12, 13

²²⁸ Bergström och Boreus 2 000:90

”*nu hotas hela hennes karriär*”. Det ger en känsla av dramatik vilket är en metod som ökar tempot och spänningen i artikeln.²²⁹

5.3 Sammanfattning av DN och AB framställning

Det går att urskilja flera intressanta aspekter av hur Dagens Nyheter och Aftonbladet har framställt nyheten om akrylamid. Generella intressanta resultat är till exempel att artiklarna har behandlat ämnena; upptäckten, ifrågasättandet, konsekvenser för livsmedelsbranschen och Eden Tarekes livshistoria i den turordningen. Vidare att man väljer att kalla upptäckten av akrylamid i mat som en ”*ny upptäckt*”, trots att man i förbifarten nämner att man vetat detta sedan ett år tillbaka. Samt att man återkommer till att framhäva kopplingen till Hallandsåsen starkt och tydligt.

Det finns även stora skillnader mellan framställandet av nyheten. Aftonbladet gestaltar nyheten dramatiskt, har en större fokus på ifrågasättande av larmet, använder en del falska källor och auktoritetsstöd samt beskriver nyheten med fler värdebetonade ord. Dagens Nyheter artiklar är mer konkreta och mindre värdebetonande i ordvalet. Ett exempel på skillnad hur de olika tidningarna benämner de livsmedel som innehåller akrylamid. Dagens Nyheter skriver ”*den farliga maten*” medan Aftonbladet mestadels skriver ”*cancermaten*”.

Hadenius och Weibull menar att medierna har fyra huvuduppgifter i samhället, informera, kommentera, granska och gruppkommunicera.²³⁰ När det gäller nyhetsrapporteringen om akrylamid i mat så har de fullgjort uppgifterna. De har informerat om själva upptäckten, de har granskat Livsmedelsverket och intentionerna till larmet. De har även kommenterat och belyst informationen genom olika analyser. Slutligen har de även förmedlat viktig information mellan olika grupper, i detta fall från Livsmedelsverket till allmänheten.

5.4 Jämförande analys av framställningen

Jag kommer här att belysa de skillnader och likheter av framställningen som jag kan se utifrån den resultatanalys jag gjort av Livsmedelsverket och tidningarna, Dagens Nyheter och Aftonbladet.

De grundläggande förutsättningarna för de olika organisationerna är betydande för hur de framställer en viss information. Livsmedelsverket som är en myndighet är styrd utifrån

²²⁹ Nordlund 1994:20, 136a

²³⁰ Hadenius och Weibull 2 000:36

public relations tänkande. Public relations kan definieras som det strategiska användandet av retorik för att påverka specifika grupper av medborgare.²³¹ Medierna å sin sida är styrda av ekonomiska och redaktionella faktorer.²³² De faktorer som spelar störst roll och påverkar urvalet och framställning i störst utsträckning är nyhetsproducenterna, nyhetsföretagen, ekonomiska resurser och den generella nyhetspolicy.²³³ Gemensamt för båda organisationerna är dock att de använder sig av retoriska strategier för att övertyga sin publik. Dessa har jag försökt att tydliggöra i analysen. Retoriken handlar främst om vad det är som gör en viss kommunikation effektiv, hur man bäst övertygar andra om ett visst ställningstagande.²³⁴ Retoriken fungerar även som ett medel för aktörer i konkreta sociala kontexter att manipulera språket utifrån bestämda intentioner för att uppnå politiska och retoriska vinster.²³⁵

När det gäller kontexten så skiljer sig beskrivningen av sammanhanget åt. Livsmedelsverket framhäver historien om forskningen av akrylamid ämnet tydligt. Tidningarna tenderar att sätta akrylamidupptäckten i relation till dels, tidigare larm som Livsmedelsverket gått ut med, dels andra risker som finns runt oss i samhället. Genom att tydligt redogöra för kontexten kan man få läsaren att se problemet som en del av ett större sammanhang. På detta sätt så minskar risken att budskapet ifrågasätts.²³⁶ I min analys av Livsmedelsverket har jag påvisat att deras huvudtes var ”*upptäckten att akrylamid bildas i vissa livsmedel och att detta ämne kan orsaka cancer*”. I tidningarna har jag funnit flera olika teser beroende på vinklingen av artiklarna. De har inte bara fokuserat på ”*upptäckten av akrylamid*” utan även skrivit artiklar som ifrågasätter Livsmedelsverkets larm, belyser konsekvenserna för livsmedelsbranschen samt uppmärksammat forskaren bakom upptäckten. Jag har funnit att Livsmedelsverket förmedlar en del motsägelsefulla budskap som jag tidigare redovisade. Detta är någonting som tidningarna kritiserar verket starkt för. Det har också gett upphov till att Aftonbladet framför konspirationsteorier. De hävdar att Livsmedelsverket endast går ut med ett larm för att få extra anslag med pengar till forskning. Ett annat menar på att försäljningen av de farliga livsmedlen inte stoppas för att det skulle drabba livsmedelsindustrin och handeln så hårt. Aftonbladet skriver bland annat följande; ”*det är inte bra med överdrivna larm, de skapar uppmärksamhet åt den som larmar men skapar onödigt oro och urholkar tilltron*”. I och med att Livsmedelsverket inte var tillräckligt tydlig i sin information så ifrågasätts motiven till

²³¹ Elwood 1 995:7-8

²³² Hadenius och Weibull 2000:36

²³³ Ibid.

²³⁴ Bergström och Boreus 2 000:90

²³⁵ Heradstveit & Björge 1996:97

²³⁶ Ibid.

larmet. Nohrstedt menar att medierna kan bidra till att undergräva förtroende för myndigheten såväl genom att okritiskt vidarebefordra budskapen, som genom att utsätta myndigheternas utsagor för kritisk granskning.²³⁷ I detta fall så skapar Aftonbladets kritik förvirring, inte minst hos läsarna.

För att stödja sina teser har organisationerna använt olika retoriska bevis. Livsmedelsverket har använt en mängd återkommande exempel för att bevisa hur man upptäckte akrylamid i mat samt på vilket sätt ämnet uppkommit. Genom att upprepade gånger styrka sitt budskap ökar förtroendet för de man vill förmedla och för avsändaren.²³⁸ Detta använder sig även tidningarna av i stor utsträckning för att stödja sina argument. Dessutom använder sig båda organisationer av isolerade jämförelser och utvecklade jämförelser. Den mest vanliga isolerade jämförelse är att koppla till vilken roll akrylamid hade vid tunnelbygget i Hallandsåsen. Då akrylamid läckte ur tätningsmedlet Rhoca Gil. Att göra en jämförelse ger realism till författarens tes genom att återknyta till läsarens tidigare erfarenheter.²³⁹ Eftersom akrylamid är ett relativt komplext ämne att förklara, så blir det mer begripligt för läsaren att hänvisa till Hallandsåsen. På detta sätt har läsaren något att relatera till.

Organisationerna skiljer sig också väldigt mycket när det gäller bruket av vittnesmål. Ett retoriskt bevis som ger författarens anmärkningar tyngd genom att referera till kända och respekterade källor.²⁴⁰ Livsmedelsverket namnger alltid de källor som de hänvisar till, dessutom är källorna forskare och expertis som har ett högt anseende. I tidningarna däremot förekommer att man hänvisar till källor som inte har samma status. Till exempel refererar Aftonbladet till en professor i medicinsk näringslära. Författarna till artikeln skriver att "*professorn själv skapat rubriker om cancerrisker med mat, som han sedan själv tonat ned eller dementerat*". På detta sätt kan det också nedvärdera författarens budskap genom att referera till lågt ansedda källor.²⁴¹ Dessutom använder Aftonbladet sig av falskt auktoritetsstöd då de skriver, "*många orkar inte bry sig*", "*en del är klart oroad*" och "*flera forskare anser*". De refererar alltså till källor utan att ange vilka de egentligen är.²⁴² Ytterligare ett retoriskt knep som endast tidningarna använder sig av är kvantifiering. Man benämner dessa som "*tillverkarna*", "*chipsindustrin*" och "*hela livsmedelsbranschen*". Detta bevis ger en

²³⁷ Nohrstedt 2000:208

²³⁸ Hart 1999:87-89

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Bergström och Boreus 2000:92

känsla av substans till författarens budskap genom konkret uppräknings.²⁴³ Ett retoriskt bevis som endast Livsmedelsverket använder sig i sina texter är generalisering. Det används för att påpeka att flera är av samma åsikt.²⁴⁴ De upprepar till exempel att ”*vi alla måste hjälpa åt*”, ”*vi vet att detta är ett problem som rör alla, nationellt som internationellt*”. Organisationerna skiljer sig åt när det gäller hur de framställer komplicerade detaljer som till exempel vilka halter av akrylamid som livsmedel innehåller, vilket är invecklat att klarlägga. Livsmedelsverket använder en rätt så komplicerad förklaring vilket kan vara svår att förstå om man inte är forskare eller väl insatt i ämnet. Det har därför varit intressant att se att Dagens Nyheter förenklar den komplicerade förklaringen så att den blev mer begriplig. Detta lyckas förvånansvärt nog inte Aftonbladet med. Något som strider mot den allmänna uppfattningen att kvällstidningar i stor grad förenklar skeenden. Däremot så har jag konstaterat att de lever upp till andra typiska inslag i den journalistiska formen. Hvitfelt menar ju att tidningar ofta, vinklar, personifierar och tar ut höjdpunkter vilket jag påvisat att Aftonbladet har gjort. Ett annat spännande resultat är att alla organisationer har stor fokus på vissa livsmedel. Chips, pommes frites och potatis är de mest vanligt förekommande. Chips kan nästan sägas utgöra en sorts symbol eller ikon för ämnets akrylamid förekomst i mat. Det är lite anmärkningsvärt att man fokuserar just på chips då både Livsmedelsverket och Aftonbladet framhåller att 10 procent av befolkningen står för 90 procent av chipsätandet. Chips är alltså inte så vanligt förekommande som man kan tro. Bröd, flingor och småkakor äter folk i mycket större utsträckning.

När det kommer till språk, stil och ordval så skiljer det sig mellan Livsmedelsverket och medierna. Livsmedelsverket använder sig av komplicerade fackspråks begrepp som metaboliseras, genotoxiskt, nervotoxiskt och ackumuleras. I vissa fall förklarar de dock vad orden betyder. Heath menar att människor använder en viss terminologi för att reglera sitt beteende och åsikter och samtidigt påverka andras beteende och åsikter.²⁴⁵ Sättet att uttrycka sig på säger även en del om hur man vill uppfattas, deras ethos.²⁴⁶ I detta fall tolkar jag det som att Livsmedelsverket vill signalera egenskaper som kunnighet, förmyndigande och rådgivande. Tidningarna har stor fokus på starka och värdebetonade ord. Dessa ord berör och syftar till att väcka känslor hos sina läsare för att övertyga dem. Vanligt förekommande ord är alarmerande, hot, misstro, risk och larm. En stor skillnad mellan livsmedelsverket och tidningarna är hur man refererar till de livsmedel som är berörda.

²⁴³ Hart 1 999:87-89

²⁴⁴ Bergström och Boreus 2 000:90

²⁴⁵ Heath 1 994:144

²⁴⁶ Bergström och Boreus 2 000:90

Tidningarna skriver ”*cancermaten*” och ”*den farliga maten*” medan Livsmedelsverket aldrig eller väldigt sällan uttrycker sig så. De kopplar inte ihop cancer och mat i samma mening. När man vill forma intryck av en situation är de begrepp som används av betydelse för hur man uppfattar situationen som helhet samt hur man tolkar informationen kring denna.²⁴⁷ Jag tolkar det som att genom att Livsmedelsverket inte nämner cancer och de berörda livsmedlen i samma mening så bidrar de till att dämpa oron och hysterin.

Det finns ytterligare ett exempel på hur Livsmedelsverket bidrar till att förmedla en viss lugnande känsla. Det som förmedlades på presskonferensen kan närmast beskrivas som positiva budskap. Man framhåller att upptäckten är goda nyheter, att kunskapen kan användas till att förklara en del befintliga cancerrisker och vilka lösningar som måste genomföras för att ”*v*” tillsammans ska lösa akrylamidproblemet. Detta ser jag som en retorisk teori. Genom att lyfta fram vissa fakta och åsidosätta andra söker organisationen att framhäva sin sak på det bästa sättet. Berger och Luckman anser att verkligheten skapas och upprätthålls genom språket eftersom språket utrustar verkligheten med mening.²⁴⁸ På detta sätt förmedlar Livsmedelsverket ett positivt budskap trots att själva upptäckten i sig är skrämmande för många. Organisationer syftar till att fastställa betydelser och mening genom att argumentera för saker som skapar fördelar för den egna organisationen, menar Sproule.²⁴⁹ I detta fall är det viktigt att Livsmedelsverket får gehör för sitt budskap så att allmänheten inte grips av panik och slutar att äta livsmedel som till exempel spannmål, som trots att de innehåller akrylamid är nyttigt för hälsan. Tidningarna framhäver inte samma positiva budskap. Det lägger större vikt vid att framhålla de livsmedel som innehåller akrylamid och betona faran med akrylamid.

Avslutningsvis kan jag även konstatera att ingen av organisationerna använder sig av metaforer eller ironi i större utsträckning. Bruket av metafor, då man säger något annat än vad den egentliga utsagan beskriver anses vara mycket vanligt inom retoriken. Dessa uttryck skapar mer levande och dramatiska uttryckssätt.²⁵⁰ Avsaknaden av dessa kanske har att göra med att akrylamid och dess verkningar är ett komplicerat ämne att framställa.

²⁴⁷ Heath 1 994:144

²⁴⁸ Elwood 1995:6

²⁴⁹ Fredrikson 2 001:5 om Sproule

²⁵⁰ Hvitfelt 1988:118

6 Sammanfattande Slutdiskussion

Innan jag fortsätter med min avslutande diskussion så kommer jag kortfattat att sammanfatta uppsatsen. Syftet med denna uppsats har varit att belysa hur Livsmedelsverket samt Dagens Nyheter och Aftonbladet framställde informationen om akrylamidupptäckten i livsmedel. Jag har i denna uppsats undersökt Livsmedelsverkets pressinbjudan, pressmeddelande och presskonferens i samband med deras informering om ämnet akrylamid i livsmedel. Jag har även undersökt artiklar som publicerades i Dagens Nyheter och Aftonbladet om akrylamidupptäckten. För att närma mig undersökningsområdet har jag använt mig av en teoretisk forskningsram som innehåller teorier om den klassiska retoriken och dess strategier, massmedieretorik och den journalistiska formen. Jag har använt mig av en kvalitativ textanalys med utgångspunkt i det retoriskt-kritiska perspektivet vid analysen av det empiriska materialet. För att uppnå uppsatsens syfte har jag besvarat mina frågeställningar och jag har bland annat kommit fram till följande;

- Frågeställning 1. Hur framställer Livsmedelsverket informationen om akrylamid i mat?

Livsmedelsverket brister i att lyfta fram sammanhanget då de inte delger vad för ämne som är upptäckt i pressinbjudan. De budskap som jag kunnat urskilja är bland annat att allmänheten inte ska ändra sin livsstil, att det är hälsosamt att äta mycket frukt, fiberrik mat och spannmål samt onyttigt att äta feta och brända produkter. De argument som stödjer tesen består av genomförd forskning och studier som konfirmerar förekomsten av akrylamid i livsmedel. De kommunicerar några motstridiga budskap, till exempel; att det kan vara farligt att äta produkter som innehåller akrylamid, trots detta så vidtar de inga åtgärder när det gäller att förbjuda dessa livsmedel. Det språk som används för att beskriva problemet är fackspråksbetonat med begrepp som; metaboliseras, genotoxiskt, nervotoxiskt. De är även konkreta och förklarande i sina utlägg. De använder sig av retoriska strategier som till exempelvis, vittnesmål, isolerade och utvecklade jämförelser samt generalisering. Livsmedelsverket framställer informationen om akrylamidupptäckten som positiv i det avseende att det är ny kunskap som kan förklara en del befintliga cancerrisker.

- Frågeställning 2. Hur framställer Dagens Nyheter och Aftonbladet nyheten om akrylamid i mat?

Dagens Nyheter och Aftonbladet har gemensamt att de båda har artiklar med vinklingar som behandlar, upptäckten av ämnet akrylamid i livsmedel, ifrågasättande av Livsmedelsverkets larm, konsekvenser för livsmedelsbranschen samt forskarstudenten som upptäckte akrylamidämnet i livsmedel. Dessa teman framställer de på lite olika sätt. Dagens Nyheter är konkret och mindre värdebetonande i sina beskrivningar och förklaringar. Aftonbladet använder sig av fler starka och känsloladdade ord. De argument som framförs av tidningarna stöds av retoriska bevis som; upprepade och utvecklade exempel, isolerade och utvecklade jämförelser med flera. Aftonbladet och Dagens Nyheter skiljer sig när det gäller användande av vittnesmål. Dagens Nyheter refererar till kända och respekterade forskare och experter. Aftonbladet använder sig däremot av falska källor och auktoritetsstöd i större utsträckning. Utmärkande för Dagens Nyheter framställning av nyheten om akrylamid är att den är relativt saklig och konkret med väl underbyggda utlägg. Karaktäristiskt för Aftonbladets framställning av nyheten är att den är dramatisk med bildligt språk.

6.1 Avslutningsvis

Det har varit väldigt intressant att påvisa hur Livsmedelsverket, Dagens Nyheter och Aftonbladet framställer informationen om akrylamid. Trots att de har olika förutsättningar så finns det vissa likheter och skillnader som jag tidigare redovisat. Det vore dock väldigt intressant att gå ett steg längre och ställa sig frågan varför dessa organisationer framställer information/nyheter på ett visst sätt. Att undersöka vilka tankar och intentioner som ligger bakom skapandet av strategiska meddelanden. Alla meddelanden har ju ett direkt eller indirekt syfte att påverka. Det vore också intressant att se hur informationen och nyheterna från organisationerna har uppfattats av vanliga människor. För att slutligen se om organisationernas intentioner uppnådde önskad effekt. Jag anser att det är mycket viktigt att granska och att vara kritisk mot myndigheters och medias meddelanden. I och med att vi lever i en värld med ett överflöd av information så måste organisationer ta till än mer raffinerade metoder för att göra sin röst hörd. Det är inte lätt alla gånger att upptäcka de retoriska strategier som vill få oss medborgare att tänka och agera på ett visst sätt. Det retoriskt-kritiska förhållningssättet är inte särskilt utbrett vare sig i Sverige eller internationellt men jag är övertygad om att det kommer att förändras.

7 Litteraturförteckning

7.1 Skriftliga källor

- Bergström, Göran och Boreus, Kristina (2000) *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur. Lund
- Boyd-Barret, Oliver & Newbold, Chris (red.) (1995) *“Approaches to Media: a reader”*. London: Arnold, a member of the Holder Headline Group.
- Cheney, George (1992) *Rhetorical and critical approaches to Public Relations*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Ekström, Mats & Larsson, Larsåke (red.) (2000); *Metoder i kommunikationsvetenskap*. Studentlitteratur, Lund.
- Elwood, William N. (red.) (1995) *“Public Relations inquiry as Rhetorical Criticism – Case Studies of Corporate Discourse and Social Influence”*. Westport, Conn: Praeger Publisher.
- Fredrikson, Magnus (2001) *‘Public relations: ett begränsat forskningsområde’*. Presenterat vid 15: e Nordiska konferensen för medie- och kommunikationsforskning på Reykjavik 10-13 augusti 2001. Göteborgs Universitet.
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (2000). *Massmedier- Press, Radio & TV i förvandling 7: e uppl.* Falkenberg: Albert Bonniers Förlag.
- Halvorsen, Knut (1992); *Samhällsvetenskaplig metod*. Studentlitteratur, Lund.
- Hart, Roderick P. (1997). *Modern Rhetorical Criticism. 2:a uppl.* Boston: Allyn and Bacon.
- Heath, Robert L. (1988). *The Rhetoric of Issue Advertising: A Rationale, A Case Study, A Critical perspective- and more* Central States Speech Journal 39 (2).
- Heath, Robert L. (1993). *A Rhetorical Approach to Zones of Meaning and Organizational Prerogatives*, Public Relations Review, 19 (2).
- Heath, Robert & Toth, Elizabeth (1992), *“Rhetorical and Critical Approaches to Public Relations”*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Heradstveit, Daniel & Björge, Tore (1996) *“Politisk kommunikation – Introduktion till semiotik och retorik”*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, Claes Göran (1995) *Medietexter och medietolkningar- En antologi*. Nora, Bokförlaget Nya Doxa.
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997); *Forskningsmetodik, om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Studentlitteratur, Lund.

- Hultén, Britt (2000). *Journalistikanalys- en introduktion*. Studentlitteratur, Lund.
- Hultén, Britt (2001). *Svensk sakprosa- massmedieretoriska mönster i journalistiken*. Institutionen för nordiska språk, Lund.
- Hvitfelt, Håkan (1988) *Om den journalistiska formens betydelse*. I: Carlsson, Ulla (red). *Forskning om journalistik*. Nordicom-Sverige.
- Hvitfelt, Håkan (1989) *Nyheterna och verkligheten, byggstenar till en teori*. Rapport 1989:1 Göteborg. Kompendiet, Kollered.
- Jarlbro, Gunilla (2001). *Forskning om miljö och massmedier*. Lund: Serviceenheten, Sociologiska institutionen.
- Jarlbro, Gunilla (2000); *Vilken metod är bäst – ingen eller alla? Metodtillämpning i medie- och kommunikationsvetenskap*. Studentlitteratur, Lund.
- Johannesson, Kurt (2000). *Retorik eller Konsten att övertyga*. 2:a uppl. Stockholm: Norstedts Förlag. Borås.
- Larsson. Lars-Åke. (2002). *PR på svenska. Teori, Strategi och Kritisk Analys*. Lund: Studentlitteratur, Lund.
- Nerman, Bengt (1973) *Massmedieretorik*. Stockholm. Almqvist & Wiksell förlag AB, Stockholm.
- Nordlund, Roland (1994). *Ett Triangelndrama- myndigheter, medborgare och medier i kris*. Psykologisk försvar Meddelande nr. 136a. AB Grafiska Gruppen: Stockholm.
- O'Sullivan, Tim; Hartley, Saunders, Montgomery, Fiske (red.) (1994) *Key concepts in communication and Cultural Studies*. London, New York: Routledge.
- Patel, Runa och Davidsson, Bo (1994); *Forskningsmetodikens grunder*. Studentlitteratur. Lund."
- Severin, W.J, Tankard J.W (1998) *Communication theories- Origins, Methods and Uses in the Mass Media*. Longman Publishers. USA
- Styrelsen för psykologiskt försvar (1998) *Informationsberedskapshandbok* Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) (1996) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Toth, Elisabeth L. (1992) *Rhetorical and Critical Approaches to Public Relations*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Thavenius, Jan (1995) 'Text och tolkning'. I Holmberg, Claes-Göran & Svensson, Jan *Medietexter och medietolkningar läsning av massmediala texter*. Nora: Nya Doxa.

- Toth, Elizabeth (2000) 'Public Relations and Rhetoric – History, Concept and Future'. In Moss, Danny; Dejan, Vercic and Warnaby, Gary (red.) *Perspectives on Public relations Research*. London: Routledge.
- Östbye, Helge; Helland, Knut; Hillesund, Terje & Knapskog, Karl (1997) *"Metodebok for mediefag"*. Oslo: Fagbogsforlaget.

7.2 Tidnings artiklar

Dagens Nyheter

- 1. Cancerlarm om stekt mat, 020424
- 2. Den farliga maten "Låt inte oron gnaga fast", 020425
- 3. Den farliga maten: chips dippade på börsen, 020425
- 4. Den farliga maten: En av de största cancerorsakerna, 020425
- 5. Den farliga maten: Halterna stiger med temperaturen, 020425
- 6. Den farliga maten: utan fakta försvinner förtroendet, 020425
- 7. Den farliga maten: Forskare i knipa efter cancerlarmet, 020426
- 8. Den farliga maten: Livsmedelsverket får stöd av WHO, 020426
- 9. Osäkra slutsatser om cancerfara, 020427

Aftonbladet

- 1. Chips kan ge dig cancer, 020424
- 2. Avslöjandet chockar chipsindustrin, 020424
- 3. Oro och likgiltighet efter larmet, 020424
- 4. Varför får man fortsätta sälja maten, 020424
- 5. Giftet sprids i hela kroppen, 020424
- 6. Är maten farlig ska den bort, 020424
- 7. Akrylamid är farligt att äta och inandas, 020424
- 8. Aktieras för chipsföretag, 020425
- 9. Professor: larmet är obegripligt, 020425
- 10. Storlarm om giftet- sen då? 020425
- 11. Forskaren Eden Tareke- jag låter barnen äta chips, 020425
- 12. Hon gjorde upptäckten, 020425
- 13. Karriären hotad för Eden Tareke som gjorde upptäckten, 020426
- 14. Vi fortsätter att äta chips trots larmet, 020426

- 15 Ordnar möte om akrylamid, 020427

Livsmedelsverket

- Livsmedelsverkets inbjudan till presskonferens, 020423
- Livsmedelsverkets pressmeddelande, 020424
- Livsmedelsverkets presskonferens, 020424

7.3 Muntliga källor

- Jerker Sörensson, Informationschef på Livsmedelsverket, 020605
- Torbjörn Albert, Informatör på Livsmedelsverket, 020610

7.4 Internet sidor

- Aftonbladets hemsida; www.aftonbladet.se
- Dagens Nyheters hemsida; www.dn.se
- Livsmedelsverkets hemsida; www.slv.se